
SUOMEN PANKIN KESKUSTELUALOITTEITA

17/98

Atso Andersen

Rahoitusmarkkinaosasto
31.7.1998

Japanin rahoitusmarkkinoiden
rakenne ja pankkikriisi

Suomen Pankki
PL 160, 00101 HELSINKI
☎ (09) 1831

Atso Andersen

Rahoitusmarkkinaosasto
31.7.1998

Japanin rahoitusmarkkinoiden rakenne ja pankkikriisi

Tässä keskustelualoitteessa esitetyt näkemykset ovat tekijän eivätkä välttämättä vastaa Suomen Pankin kantaa.

ISBN 951-686-587-9
ISSN 0785-3572

Suomen Pankin monistuskeskus
Helsinki 1998

Japanin rahoitusmarkkinoiden rakenne ja pankkikriisi

Suomen Pankin keskustelualoitteita 17/98

Atso Andersen
Rahoitusmarkkinaosasto

Tiivistelmä

Perinteisesti Japanin rahoitusmarkkinat ovat olleet pankkikeskeiset. Valtion julkisten rahoituksenvälittäjien osallistuminen rahoitusmarkkinoiden toimintaan ja varojen allokointiin on ollut mittavaa. Markkinarahoituksen rooli on jäänyt Japanissa heikoksi johtuen lainsäädännöstä. Vaikka Japanin rahoitusmarkkinoiden toiminnan kansainvälisyys on edennyt jo pitkälle, sen rakenteet nojaavat vielä vahvasti perinteisiin. Japanin rahoitusmarkkinoita on ryhdytty uudistamaan vuoden 1998 huhtikuussa aloitetun uudistusohjelman "Big Bangin" avulla. Perinteiden ja uudistusten päällekkäisyys on tehnyt Japanin rahoitusmarkkinoiden rakenteesta ja toiminnasta vaikeaselkoisen. Vaikeaselkoisuutta lisää saatavien tietojen epätasainen laatu ja heikko luotettavuus.

Japanin pankkikriisi perustuu 1980-luvun lopusta peräisin oleviin ongelma-
luottoihin. Kriisi on syventynyt, sillä pankkien erikoisasema on muuttumassa "Big
Bangista" johtuen. Myös 1990-luvun heikko talouskasvu on syventänyt ongelmaa.
Japanilaisilla pankeilla on varsin suuri rooli kansainvälisessä rahoitusjärjestelmässä
ja Kaakkois-Aasian maiden kriisien odotetaan heikentävän japanilaispankkien
tilannetta.

Japanin pankkikriisin hoidossa on kyse suuresta operaatiosta, sillä talletus-
suoja-instituutiolle (DIC) on suunnattu yhteensä 30 biljoonan jenin (noin 1 200 mil-
jardin markan) paketti pankkien tukemiseen. Paketti vastaa noin 5 % Japanin
bruttokansantuotteesta.

Japanilaisten pankkien ongelmat voivat vaikuttaa eri kanavien kautta länsi-
maihin. Välittymismekanismit riippuvat siitä onko kysymyksessä vakavaraisuus- vai
maksuvalmiuskriisi. Mikäli japanilaiset pankit haluavat parantaa vakavaraisuuttaan,
on todennäköistä, että pankit siirtyvät riskittömiin arvopapereihin, joiden paino on
BIS:n vakavaraisuuslaskennassa pienempi kuin riskillisimpien arvopapereiden. Jos
kyseessä ovat japanilaisten pankkien maksuvalmiusongelmat, pankit saattavat myydä
likvidejä OECD-maiden arvopapereita, ellei keskuspankki tarjoa likviditeettiä.

Asiasanat: Japani, pankkikriisi, uudistusohjelma, pankit, arvopaperimarkkinat

An Overview of the Japanese Financial Markets and the Banking Crisis

Bank of Finland discussion papers 17/98

Atso Andersen
Financial Markets Department

Abstract

The Japanese financial markets have traditionally been highly bank-centred, with state-owned financial institutions also playing an important role in financial intermediation and allocation of funds. The share of financing obtained from the markets has remained minor, largely due to the legislative environment. Although the Japanese financial markets have become highly internationalized, the market structures are still firmly based on national traditions. A mixture of traditions and reforms has led to financial structures and activities that are highly complicated and opaque. In April 1998 Japan initiated a financial reform programme called the 'Big Bang', which aims to deregulate the Japanese financial markets and enhance competition.

The roots of the crisis that has engulfed the Japanese banking sector go back to the late 1980s and the onset of an excessive amount of bad debts. The effects of the crisis have been exacerbated by the reform programme, which fundamentally alters the status of the banks, and by the lackluster growth of the Japanese economy thus far in the 1990s. Another important factor is Japanese banks' extensive international involvement, which means that they are certain to suffer from the economic difficulties in southeast Asia.

The Japanese government has launched a massive programme to stabilize the domestic banking system. The government is prepared to provide the major banks with financial support amounting to about JPY 30 trillion (USD 230 billion), which is the equivalent of about 5 per cent of Japan's GDP.

The transmission mechanism by which the problems of the Japanese banking sector could spread to western countries depends on the nature of the problem in question. In the case of capital adequacy problems, Japanese banks might want to increase the portion of risk-free assets in their portfolios by acquiring greater amounts of western-country bonds. On the other hand, liquidity problems could induce Japanese banks to sell liquid OECD issues if central bank does not offer sufficiently liquidity.

Key words: Japan, banking crisis, financial reform, banks, financial markets

Sisällys

	sivu
Tiivistelmä	3
Abstract	4
1 Johdanto	7
2 Rakennekuvaus	8
2.1 Rahoituslaitossektori	8
2.2 Arvopaperimarkkinat	12
2.3 Rahoitusmarkkinoilla toimivat julkiset instituutiot	13
2.4 Pankkisektorin lainsäädäntö ennen uudistusohjelmaa	15
2.5 Ristiinomistukset	16
3 Pankkisektorin tila	18
3.1 Pankkien tulokset 31. maaliskuuta 1998	19
3.2 Pankkien vakavaraisuus	20
3.3 Järjestämättömät ja uudelleenjärjestelyiden alaiset luotot	21
3.4 Japanilaisten pankkien kansainvälinen toiminta ja Aasian kriisin vaikutukset	23
4 Viranomaisten rakennepoliittiset toimet	25
4.1 Rakenteellinen uudistusohjelma "Big Bang" ja lainsäädäntöuudistukset	25
4.2 PCA - "Prompt Corrective Action"-ohjelma	27
4.3 Tukipaketit	28
4.4 Siltapankki-järjestelmä	29
4.5 Viranomaisten muut toimenpiteet	30
5 Johtopäätökset ja arvioita vaikutuksista länsimaisille pankeille	31
Lähteet	32
Liite 1. Rahoitusalan konkurssit Japanissa 1990-luvulla	33

1 Johdanto

Japanin pankkisektorin kriisi syveni syksyn 1997 kuluessa. Marras-joulukuussa kaksi pankkia ja kolme arvopaperivälittäjää ajautui konkurssiin. Pankkikriisi perustuu 1980-luvun lopussa syntyneisiin ongelmaluottoihin, jotka liittyvät etenkin rakennus-, kiinteistö- ja rahoitustoimintaan. Kriisi on syventynyt, sillä pankkien erikoisasema on muuttumassa johtuen sektorin uudistusohjelmasta "Big Bangista". Lisäksi 1990-luvun heikko talouskasvu on syventänyt ongelmaa.

Pankkien kannattavuus on heikentynyt trendinomaisesti koko 90-luvun ajan. Vakavaraisuus on sen sijaan vaihdellut (ks. taulukko 1).

Taulukko 1. **Japanin pankkisektorin ROE-luku ja BIS-ratio**

Vuosi	ROE ¹ , %	BIS-ratio
1987	13,55	-
1988	14,02	-
1989	9,27	-
1990	6,13	-
1991	4,48	-
1992	2,34	8,3
1993	2,05	9,3
1994	-0,55	9,7
1995	-16,22	8,9
1996	-0,81	9,1
1997	-	10,1

¹ ROE = voitto/oma pääoma

Lähde: OECD, Bank of Japan, Bloomberg

Japanin valtiovarainministeriö on vahvistanut ongelmaluottojen (sis. järjestämättömät ja uudelleenjärjestelyiden alaiset luotot) määräksi 76,7 biljoonaa jeniä (noin 3 000 miljardia markkaa), joka vastaa noin 13 prosenttia Japanin bruttokansantuotteesta. Japanin pankkisektorin kokonaistaseesta ongelmaluottoja on noin 10 prosenttia, mikä on kansainvälisessä mittakaavassa paljon.

Vuonna 1992 suomalaisten pankkien ongelmaluottojen määräksi arvioitiin noin 8 prosenttia bruttokansantuotteesta ja ruotsalaisten pankkien vastaavasti 11 prosenttia bruttokansantuotteesta. Yhdysvaltojen pankkikriisissä vuonna 1987 ongelmaluottojen määrä oli korkeimmillaan noin 4 prosenttia maan bruttokansantuotteesta. Suomen pankkikriisiä pidettiin länsimaissa erittäin vakavana ja sen kokonaiskustannuksiksi arvioitiin noin 4 miljardia markkaa, joka vastaa noin 7 prosenttia bruttokansantuotteesta.

Japanilaisten pankkien toiminta Kaakkois-Aasian kriisimaissa on ollut laajaa. Japanilaisilla pankeilla on myös paljon toimintaa Hong Kongissa ja Singaporessa, joista japanilaisilla pankeilla on runsaasti saamisia. Näiden rahoitusmarkkinakeskusten ongelmista syntyisi myös japanilaisille pankeille suuria vaikeuksia.

Japanin pankkikriisin hoidossa on kyse suuresta operaatiosta, sillä talletus-suojainstituutiolle (DIC) on suunnattu yhteensä 30 biljoonan jenin (noin 1 200 miljardin markan) paketti pankkien tukemiseen. Paketti vastaa noin 5 % Japanin bruttokansantuotteesta. Vaikka pankkitukipaketti on suuri, se ei riitä vielä kattamaan pankkien taseissa olevia ongelmaluottoja.

Pankkitukipaketin lisäksi Japanissa on julkistettu suunnitelma siltapankki-järjestelmästä, jonka avulla ongelmaluottoja voitaisiin siirtää pois pankeista ja saada valtion vastuulle siirtyneitä pankeja jälleen toimintakykyisiksi.

2 Rakennekuvaus

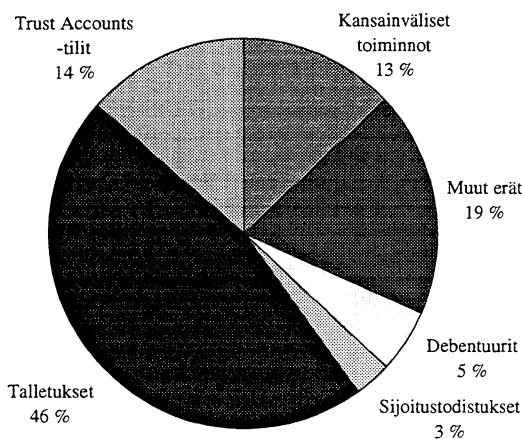
Perinteisesti Japanin rahoitusmarkkinat ovat olleet pankkikeskeiset. Vuonna 1996 osakemarkkinoiden markkina-arvo vastasi noin 68 prosenttia maan bruttokansantuotteesta ja joukkolainamarkkinoiden nimellisarvo vastaavasti noin 80 prosenttia, kun luottolaitossektorin kokonaistase vastasi noin 218 prosenttia bruttokansantuotteesta. Myös lainsäädäntö ja julkisen vallan toiminta ovat aikaisemmin tukeneet pankkikeskeistä rahoitustajärjestelmää. Valtion julkisten rahoituksenvälittäjien osallistuminen rahoitusmarkkinoiden toimintaan ja varojen allokontiin on ollut mittavaa. Rahoituksen kohdentumista on lisäksi tuettu mm. veroinsenttiivein. Viime aikoina tiukkaa sääntelyä on purettu ja laajamittainen uudistusohjelma (Big Bang) käynnistyi vuoden 1998 huhtikuussa.

2.1 Rahoituslaitossektori

Tilivuonna 1996¹ pankkisektorin varainhankinta muodostui talletuksista, muista eristä, trust accounts -tileistä², kansainvälisten toimintojen varoista, pankkidebentureista ja sijoitustodistuksista. Talletuksista noin 80 prosenttia oli määräaikaistalletuksia. Yhteensä pankkisektorin varainhankinta vastasi noin 172 prosenttia bruttokansantuotteesta. Suomessa koko luottolaitossektorin tase yhteensä vastasi noin 135 prosenttia bruttokansantuotteesta ja Saksassa vastaavasti 223 prosenttia vuonna 1995. Vertailu on kuitenkin vaikeaa, sillä luottolaitosten toimintatavat ja -tarkoitukset poikkeavat maittain.

Kuvio 1.

Pankkien varainhankinnan jakauma 31.3.1997

Lähde: Japanin pankkiyhdistys

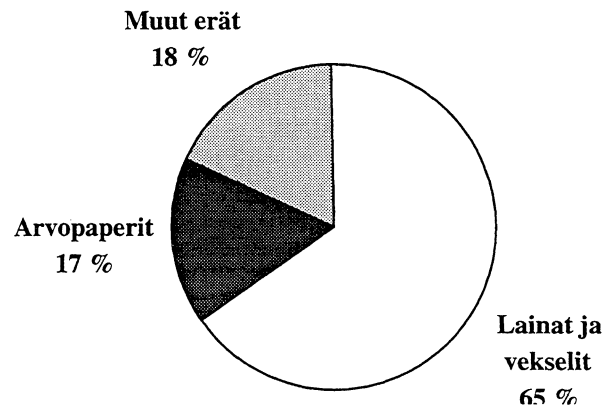
¹ Tilivuosi 1996 Japanissa 1.4.1996–31.3.1997.

² Trust accounts -tilit ovat Trust Banks-ryhmän pankkien ensisijainen rahan lähde. Tilit ovat määräaikaistalletuksia, jotka ovat maturiteetiltaan 2–5 vuoden mittaisia. Trust Banks-ryhmän pankit toimivat pieniasiakkaiden, yritysten ja mm. eläkerahastojen omaisuudenhoitajina.

Tilivuonna 1996 pankkisektorin varojen käyttö muodostui lainoista, vekseleistä, arvopapereista³ sekä muista eristä. Yhteensä pankkisektorin varojen käyttö vastasi noin 126 prosenttia bruttokansantuotteesta.

Antolainauksesta suurin osa on suuntautunut pienasiakkaille, kaupan ja elintarviketeollisuuden rahoitukseen, palveluille ja teollisuuteen. Pankkien kannalta ongelmalliset kiinteistö-, rahoitus- ja rakennusala muodostivat yhteensä 28 prosenttia antolainauksesta tilivuonna 1996.⁴ Suomessa pankkien antolainauksen rakenne oli pääosin samankaltainen, mutta kiinteistö-, rahoitus- ja rakennusalan osuus siitä oli pienempi, noin 10 prosenttia vuonna 1996⁵.

Kuvio 2. Pankkien antolainauksen jakauma 31.3. 1997

Lähde: Japanin pankkiyhdistys

Yksityiset rahoituslaitokset jakautuvat talletuspankkeihin ja muihin rahoituslaitoksiin. Muita rahoituslaitoksia ovat vakuutusyhtiöt, arvopaperinvälittäjät sekä rahastot. Talletuspankit jakautuvat liikepankkeihin ja osuus-/säästöpankkeihin. Osuus-/säästöpankit ovat järjestäytyneet keskusyksikköjen alle. Liikepankit jakautuvat City Banks, Regional Banks (I, II), Foreign Banks, Long-Term Credit Banks ja Trust Banks -ryhmiin.

Julkiset rahoituslaitokset jakautuvat postilaitoksen pankkiin ja erityisrahoituslaitoksiin, joita ovat Japan Development Bank, Export-Import Bank of Japan sekä muut julkiset rahoitusyhtiöt. Postilaitoksen pankki toimii valtion omistuksessa ja postilaitoksen osana.⁶

³ Sisältää kaikki jälkimarkkinakelpoiset arvopaperit. Muun muassa valtion ja paikallishallinnon jvk-lainat, yritys-jvk:t ja -todistukset sekä valtion velkasitoumukset.

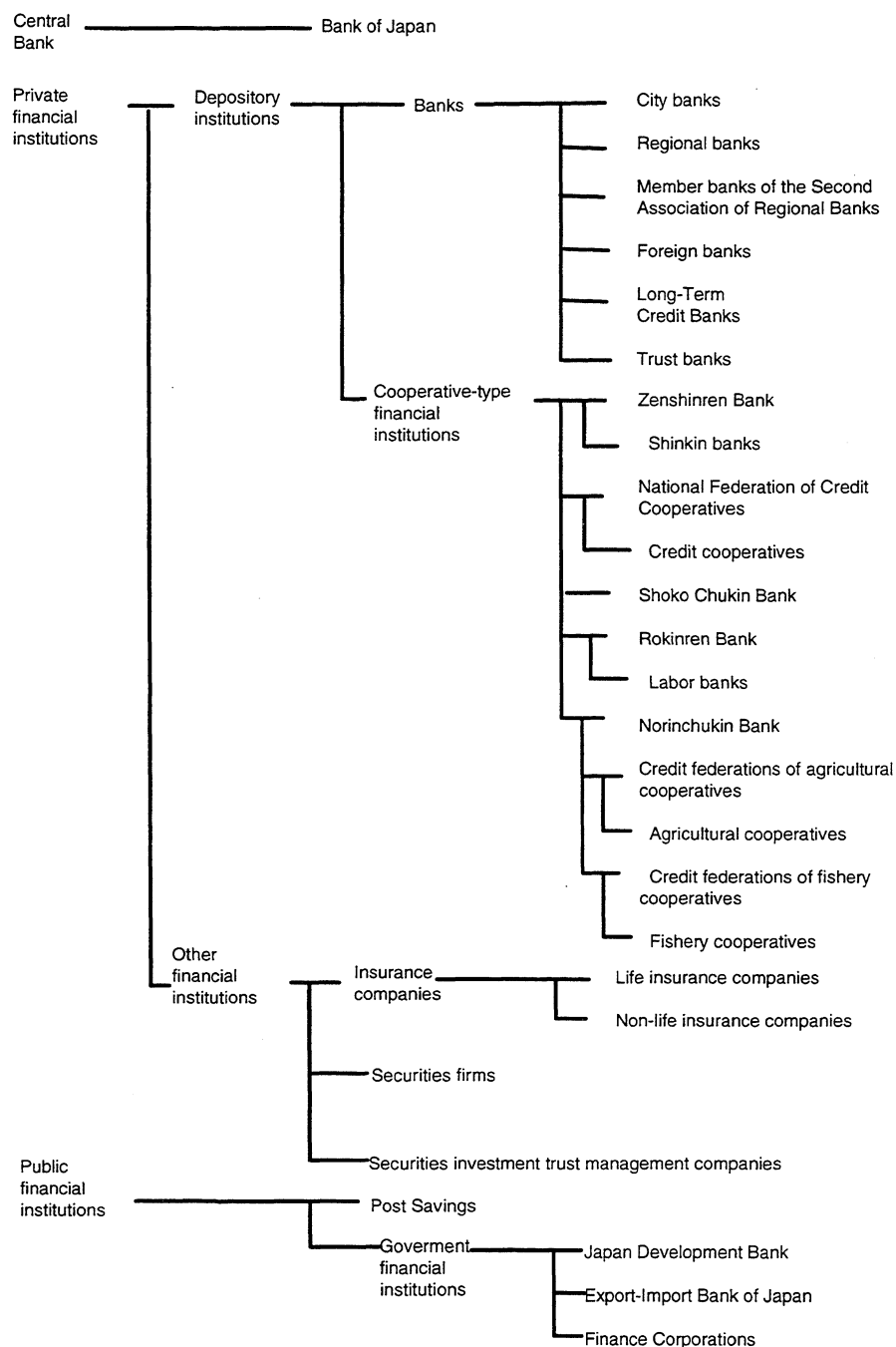
⁴ Lähde: OECD.

⁵ Lähde: Tilastokeskus.

⁶ Lähde: Japanin pankkiyhdistys.

Kuvio 3.

Japanin pankkisektorin rakenne

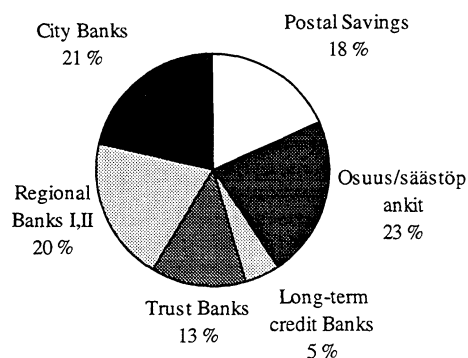
Lähde: Japanin pankkiyhdistys

Tilivuonna 1996 varainhankinnassa suurin osuus oli osuus-/säästöpankki -ryhmällä. Lähes viidenneksen osuudet olivat City Banks- ja Regional Banks I, II -ryhmillä. Julkisen sektorin omistaman postilaitoksen pankin osuus varainhankinnasta oli yksinään 18 prosenttia, mikä tekee siitä maailman suurimman pankin.⁷ Trust Banks- ja Long-Term CreditBanks -ryhmien osuus oli selkeästi pienempi varainhankinnassa. Osuuden vaatimattomuus selittyy osittain ryhmien erikoisluonteesta.

⁷ Lähde: Japanin pankkiyhdistys.

Kuvio 4.

Pankkiryhmiin osuudet varainhankinnasta 31. 3. 1997

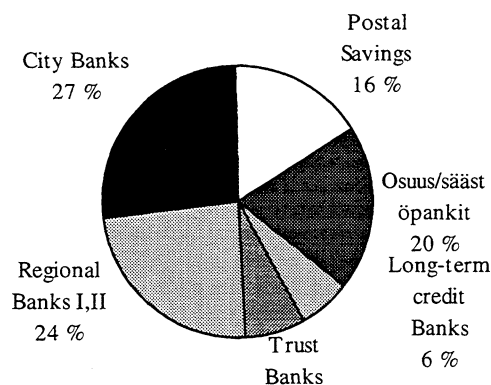

Lähde: Japanin pankkiyhdistys

Antolainauksessa City Banks -ryhmän osuus oli suurin ja seuraavaksi suurin oli Regional Banks I, II -ryhmien osuus. Näiden pankkien luottokannat olivat myös heikoimmassa kunnossa.

Kuvio 5.

Pankkiryhmiin osuudet antolainauksesta 31. 3. 1997

Lähde: Japanin pankkiyhdistys

Pankkisektorin korkomarginaalit⁸ ovat keskimäärin hiukan nousseet 90-luvun aikana. Suurin korkomarginaali oli vuoden 1996 lopussa Regional Banks II -ryhmän pankeilla (noin 2,3 prosenttia). Regional Banks I -ryhmän pankeilla korkomarginaali oli noin 1,9 prosenttia. City Banks -ryhmän korkomarginaali on myös noussut 1990-luvun alkupuolella, mutta laski vuoden 1996 aikana ja oli vuoden lopussa noin 1,3 prosenttia. Trust Banks -ryhmän pankkien korkomarginaali oli vuonna 1996 1,2 prosenttia. Pienin korkomarginaali oli Long-Term Credit Banks -ryhmän pankeilla, joilla se oli vain 0,5 prosentin tasolla. Selvimmin asemaansa ovat parantaneet Regional Banks -ryhmän pankit, kun taas City Banks -ryhmän tuotot perusliiketoiminnasta ovat heikentyneet eniten.⁹

⁸ Laskutapa poikkeaa Suomeen vakiintuneesta tavasta. Korkomarginaali = $(\text{korkotuotot/ka. korkoa tuottavat varat}) \cdot 100 - (\text{rahoituskustannukset (pl. trust-tilien kustannukset)/ka. velat, joille maksetaan korkoa})$. Osoittajaan on laskettu mukaan myös swap-positio, mutta taseen ulkopuolisia eriä ei ole otettu huomioon nimittäjässä.

⁹ Lähde: Bank of Japan.

Liikepankit ovat tehostaneet toimintaansa vähentämällä henkilöstöään. Liikepankkien henkilöstö on laskenut vuoden 1993 huipusta (noin 622 000 työntekijää) vuoden 1996 loppuun mennessä noin 576 000 henkilöön¹⁰, joka vastaa noin 0,5 prosenttia väestöstä. Vuonna 1996 suomalaisissa pankeissa työskenteli noin 28 000 henkilöä, joka vastaa niin ikään noin 0,5 prosenttia väestöstä. Japanissa pankkien taseissa oli yhtä työntekijää kohden noin 87 miljoonaa markkaa ja Suomessa vastaavasti 22 miljoonaa markkaa vuonna 1996. Henkilöstön määrän lasku Japanissa perustuu rekrytoinnin vähentämiseen sekä vanhojen työntekijöiden siirtämiseen muihin yrityksiin ja eläkkeelle.

Japanilaiset pankit ovat toimineet aktiivisesti myös kansainvälisillä rahoitusmarkkinoilla. Japanin pankkikriisin syntyessä useat japanilaiset pankit ovat kuitenkin ilmoittaneet vetäytymisestäään ulkomailta¹¹. Tällä hetkellä kansainvälisiä toimintoja on vielä 19 pankilla. Kansainvälisistä toiminnoista noin 15 % on kuulunut Regional Banks -ryhmän pankeille, joiden ydinliiketoimintaan ne eivät kuulu. Lisäksi nämä 80-luvulla aloitetut ulkomaantoiminnot eivät ole osoittautuneet tuottoisiksi, joten niitä on ryhdytty karsimaan ja keskittämään. Euroopassa keskittyminen on tapahtumassa Lontooseen.

2.2 Arvopaperimarkkinat

Rakenteen ja tuotteiden valikoiman pohjalta japanilaiset arvopaperimarkkinat ovat länsimaisen mallin mukaiset. Ero länsimaalaisiin markkinoihin ilmenee kuitenkin japanilaismarkkinoiden poikkeavassa hinnanmuodostuksessa ja selvitystoiminnassa.

Lyhyen rahan markkinat toimivat länsimaisen mittapuun mukaan tyydyttävästi. Jvk-markkinoilla likviditeetti ja japanilaisten kirjanpitosäännökset aiheuttavat joukkolainojen hintakehityksessä poikkeavia ilmiöitä.¹² Jvk-markkinoiden selvitys sisältää myös ongelmia, sillä maksu on suoritettava ennen toimitusta ja toimitus tapahtuu kolme päivää kaupan jälkeen. Lisäksi japanilaista jvk-kauppaa verotetaan vielä länsimaista enemmän. Transaktioista on maksettava leimavero (transfer tax) ja arvopapereihin liittyvistä korkotuotoista pidetään ennakonpidätys (withholding tax). Näitä veroja pyritään kuitenkin laskemaan rahoitusmarkkinoiden uudistusohjelman puitteissa.

Osakemarkkinoiden likviditeettiä häiritsevät Japanissa yleiset ristiinomistukset, jotka sitovat suuria omistuseriä yritysten ja instituutioiden taseisiin. Viime vuosina likviditeetti on laskenut 80-luvun puolivälin tasolle.¹³

Perusjohdannaisten markkinat ovat olemassa, mutta kehittyneemmille instrumenteille ei ole lainsäädännöllisistä syistä vielä perustettu markkinoita.¹³ Uudistusohjelman toteutuessa uusien tuotteiden luominen todennäköisesti helpottuu.

¹⁰ Luvut arvioita Bank of Japanin ja BIS:n lukujen pohjalta.

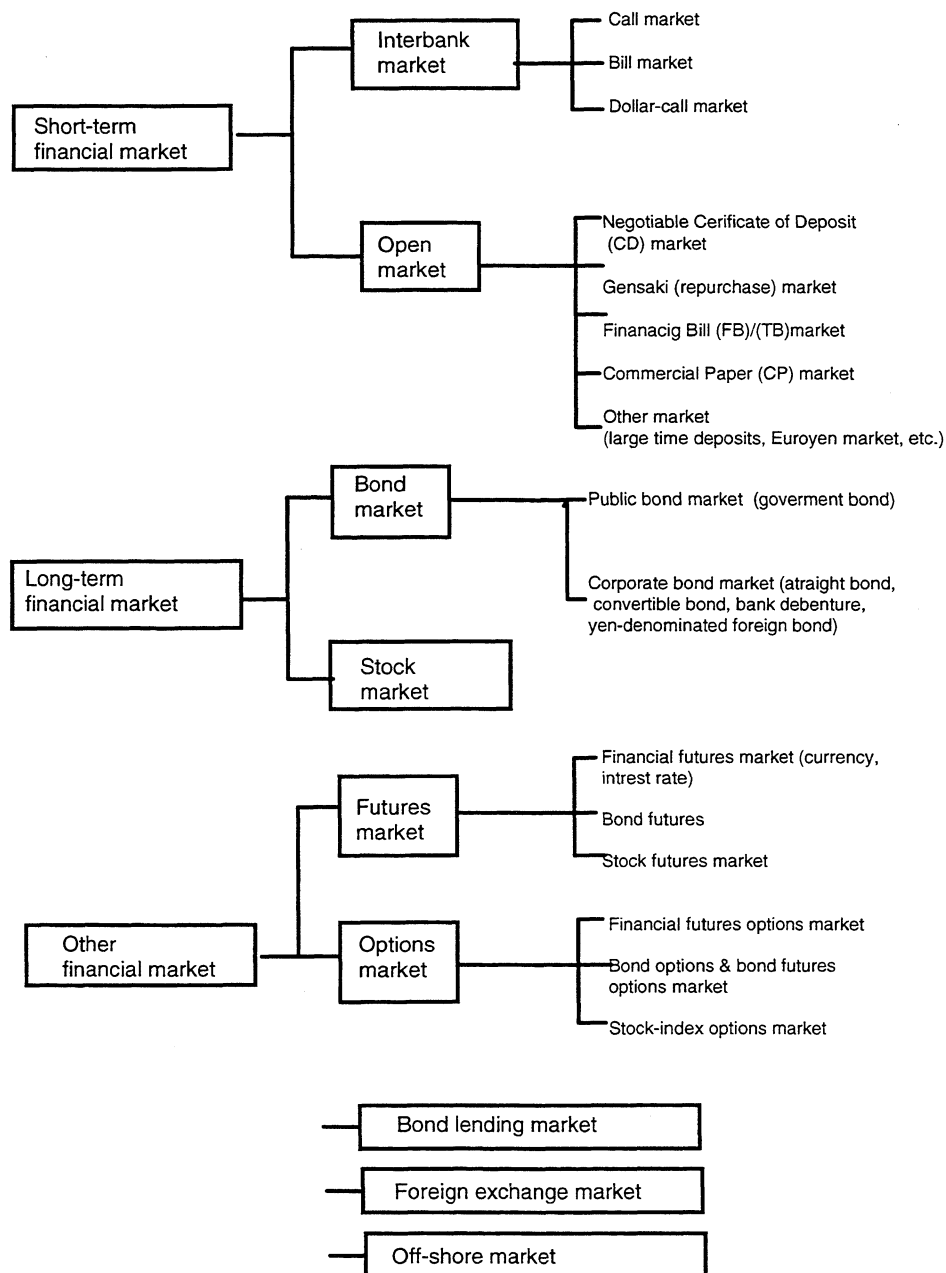
¹¹ Kansainvälisistä toiminnoista vetäytyviä pankkeja ovat mm. konkurssiin mennyt Hokkaido Takashoku Bank, Nippon Credit Bank, Ashikaga Bank, Sumitomo Bank ja Sanwa Bank.

¹² Erityisesti vuoteen 1990 asti Japanin jvk-markkinoilla liikkeelle laskettujen lainojen korkosuoritukset olivat länsimaisia korkeampia. Tämä johtui siitä, että pankeissa ja vakuutusyhtiöissä vain korkotuotot voitiin suoraan laskea liiketoiminnan tuotoiksi. Lain poistuttua siirryttiin lainoihin, joiden korkosuoritukset ovat länsimaisen tavan mukaiset. Toisistaan poikkeavat korkosuoritukset ovat aiheuttaneet tuottoeroja samassa maturiteetissa liikkeelle lasketuille lainoille. Lisäksi joidenkin lainojen futuurit ovat likvidimpiä kuin pohjana oleva laina, jolloin pääasiallinen hinnanmuodostus on siirtynyt futuurimarkkinoille.

¹³ Lähde: Hayakawa 1996.

Kuvio 6.

Japanin arvopaperimarkkinoiden rakenne

Lähde: Japanin pankkiyhdistys

2.3 Rahoitusmarkkinoilla toimivat julkiset instituutiot

Japanin rahoitusmarkkinoille on ominaista valtion merkittävä rooli niin rahoitusmarkkinoiden valvojana kuin rahoituksen ohjaajana. Päävastuu rahoituslaitossektorin valvonnasta kuuluu Japanin valtiovarainministeriölle, jossa on erillinen pankkivalvontaosasto. Pankkivalvontaosasto tekee säännöllisin väliajoin tarkastuksia

japanilaisiin pankkeihin. City Banks -ryhmän pankkeja tarkastetaan neljän vuoden välein ja Regional Banks -ryhmän pankkeja kolmen vuoden välein. Myös keskuspankki on jossain määrin suorittanut valvontaa. Keskuspankin valvontaosaston resurssit koostuvat 110 tarkastajasta ja se tutki viime vuonna 240 rahoituslaitosta.¹⁴

Ongelmaluottojen ongelmaa helpottamaan on vuonna 1993 perustettu instituutio (Co-operative Credit Purchasing Company, CCPC). Pankkien pääomittaman instituution toimintaperiaatteena on ostaa pankeilta ja muilta rahoituslaitoksilta niiden ongelmasaamisia, joiden vakuutena on kiinteistöjä. CCPC ostaa ongelmaluottoja alle niiden kirjatun arvon. Instituution ostamat ongelmaluotot rahoitetaan luoton myyjän toimesta (myyjä myöntää luoton CCPC:lle ongelmasaamisen ostamista varten). Kirjatun hinnan ja myyntihinnan välistä syntynyt tappio voidaan vähentää verotuksessa. CCPC on määräaikainen ja sen lopettaessa toimintansa vuonna 2003 siirtyvät jäljellä olevat ongelmaluotot takaisin ne myyneelle rahoituslaitokselle. Instituution toiminnan eduiksi katsotaan verovähennysten suurempi kohdentuminen ongelmaluottoihin ja pankkien taseiden suojaaminen hidastamalla kiinteistöjen realisoinnista mahdollisesti aiheutuvia vielä suurempia tappioita.¹⁵

Muita julkisia instituutioita, jotka on perustettu vakauttamaan pankkisektoria ovat talletussuojalaitos (Deposit Insurance Company – DIC) ja “roskapankki” Resolution and Collection Bank (RCB). Talletussuojalaitoksen alkuperäisenä tarkoituksena on ollut suojata tallettajien varoja. Sen toimintavaltuuksia on kuitenkin jatkuvasti laajennettu pankkikriisin aikana. Lisäksi talletussuojalaitosta vahvistettiin tilivuonna 1996 korottamalla pankkien maksuja noin kolminkertaisiksi 0,048 prosenttiin taseesta. Lisäksi se voi kerätä seuraavan viiden vuoden ajan ylimääräisen 0,036 prosentin maksun vuosittain. RCB:n tarkoituksena on kerätä kaatuneiden pankkien ongelmaluottoja sekä ohjata pankkitukivaroja niitä tarvitseville pankeille.¹⁶

Japanilaisilla rahoitusmarkkinoilla suurin rahoitusta ohjaava instituutio on valtiovarainministeriön omistama Trust Fund Bureau (TFB). TFB:n käyttöön ohjautuu postilaitoksen pankin (Yucho), postilaitoksen henkivakuutuslaitoksen (Kampo) sekä julkisen eläkejärjestelmän varoja. TFB:n tase oli noin 409 biljoonaa jeniä (noin 15 750 miljardia markkaa) vuoden 1997 lopussa. TFB:n varojen käyttö ohjautuu pääosin kolmeen kohteeseen. Osan varoista saa käyttöönsä eläkevakuutuslaitos NEMPUKU. Laitos on vastuussa julkisen eläkejärjestelmän varojen hallinnoinnista, joita se sijoittaa trust banks -ryhmän pankkien, henkivakuutus- ja omaisuudenhoidtoyhtiöiden kautta rahoitusmarkkinoille. Suurin osa varoista ohjautuu julkiselle luottolaitokselle (The Fiscal Investment and Loans Program, FILP), jonka tehtävänä on sijoittaa varoja yksityisen sektorin infrastruktuuriprojekteihin. Luotot, joita FILP myöntää ovat hyvin edullisia ja sidottu “zaito-korkoon”, joka vastaa yleensä 10-vuoden korkoa Japanissa. Noin neljännes varoista sijoitetaan suoraan rahoitusmarkkinoille. Suurin osa varoista on sijoitettu valtion joukkovelkakirjoihin. TFB välttää sijoittamista ulkomaisiin kohteisiin.¹⁷

¹⁴ Lähde: Bloomberg.

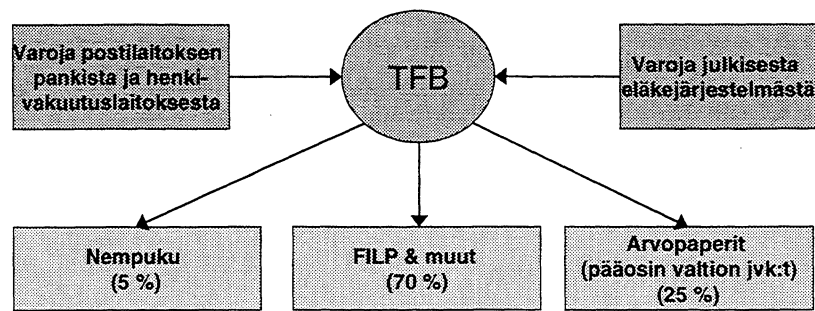
¹⁵ Lähde: OECD.

¹⁶ Lähde: Bank of Japan.

¹⁷ Lähde: Daiwa Bond Research.

Kuvio 7.

Julkinen rahoitusjärjestelmä

Lähde: Daiwa Bond Research

2.4 Pankkisektorin lainsäädäntö ennen uudistusohjelmaa

Japanilaisten rahoitusmarkkinoiden lainsäädäntö poikkeaa huomattavasti länsimaisesta. Ensimmäiseksi Japanin lainsäädäntö on pyrkinyt suojelemaan kotimaisia instituutioita ulkomaisilta kilpailijoilta. Toiseksi rahoitusmarkkinoiden instituutioiden toimintavaltuudet on tarkasti määritelty lainsäädännössä ja toiminnan aloittaminen on edellyttänyt erityisen lisenssin hankkimista jokaista erillistä toimintoa varten. Kolmanneksi toimintokohtainen lainsäädäntö estää rahoitusinstituution toimimisen muilla rahoitusmarkkinoiden osa-alueilla. Esimerkiksi liikepankki ei voi Japanissa laskea liikkeelle omaa joukkovelkakirjalainansa. Neljänneksi lainsäädäntö on estänyt vapaan hinta- ja muun kilpailun. Japanilaiset pankit eivät ole mm. saaneet täysin vapaasti päättää korkohinnoittelusta ja niiden markkinointia on säädelty tarkasti. Lainsäädännölle on myös ollut ominaista sijoittajien voimakas suojele. Lainsäädäntö on mahdollistanut toimintojen hajauttamisen tytäyhtiöihin vasta vuoden 1993 jälkeen.¹⁸ Holding-yhtiöiden perustaminen on sallittu vasta vuonna 1998.

Riittämättömän lainsäädännön ohelle on kehittynyt epävirallinen japanilaisen pankkitoiminnan "keskinäisen tuen sopimus", jonka mukaan Japanin hallitus, keskuspankki ja pankkisektori yhdessä estävät rahoitusjärjestelmän kaatumisen. Ensivaiheessa pankit ovat tukeneet toisiaan ja toisessa vaiheessa keskuspankki ja hallitus ovat vakuuttaneet, etteivät anna suurimpien pankkien kaatua ennen uudistusohjelman läpivientä.

¹⁸ Lähde: Hayakawa 1996.

Taulukko 2.

Rahoitusinstituutioille sallitut toiminnot Japanissa, 1997

	Liikepankki	Long-Term Credit Bank	Trust Bank	Arvopaperin- välitysläike
Talletusten vastaanotto	O	O	O	X
Debentuurien liikkeellelasku	X (pl. vaihtovelka- kirjat)	O	X (pl. vaihtovelka- kirjat)	X (pl. vaihtovelkakirjat ja merkintäoptiot)
Lainananto	O	O	O	X (pl. lainat, joiden vakuutena on valtion arvopapereita)
Joukkolainojen järjestäminen ja kaupankäynti	X (pl. valtion jvk:t)	X (em.)	X (em.)	O
Osakkeiden välitys	X (periaatteessa sallittu, käytän- nössä kielletty)	X (em.)	X (sallittu jossain määrin)	O
Trust -toiminta *	X **	X (em.)	O	X
Vakuutustoiminta	X	X	X	X
Kotimainen maksuliikenne	O	O	O	X
Valuuttakauppa	O	O	O	X (pl. omat tilit)
Futuurit	O	O	O	O

O = sallittu, X = kielletty

* Trust liiketoiminnalla tarkoitetaan oikeutta laskea liikkeelle trust-sopimuksia, jotka vastaavat aikataletuksia ja joiden juoksuaika on 1-3 vuotta.

** Regional Banks I,II voivat jossain määrin harjoittaa trust liiketoimintaa.

Lähde: Fitch IBCA

2.5 Ristiinomistukset

Pankkien merkittävimmät ristiinomistukset perustuvat toisten pankkien, vakuutusyhtiöiden ja suurimpien teollisuusyritysten omistuksiin. Suurimpien City Banks -ryhmän pankkien omistajia ovat erityisesti vakuutusryhmittymät. Trust- ja Credit Banks -ryhmien suurimpia omistajia ovat City Banks -ryhmän pankit ja teollisuusyritykset.

Suurimpien pankkien omistukset pankkisektorilla ovat verrattain hajautettuja. Vakuutusyhtiöiden omistukset ovat rajoituneempia ja suurten teollisuusyritysten omistukset ovat yleisesti keskittyneet yhteen pankkiin. Siten pankkien konkurssit vahingoittaisivat pahimmin suuria teollisuusyrityksiä ja vakuutusyhtiöitä.

Pankit ja vakuutusyhtiöt ovat jossain määrin purkaneet omistuksiaan pankkisektorilta tilivuoden 1997 aikana.

1900-luvun alussa Japanin talous oli jakautunut neljään suureen ryhmittymään, joita olivat Mitsubishi, Mitsui, Sumitomo ja Yasuda. Näitä ryhmittymiä kutsuttiin nimellä "Zaibatsu". Maailmansotien jälkeenkin ryhmittymät säilyttivät läheiset suhteensa toisiinsa ja muodostivat "Keiretsuja".¹⁹ Yleisesti ottaen keiretsut ovat yritysryhmittymiä, joita ristiinomistukset ja yhteistyösopimukset yhdistävät. Suuret pankit ovat yleensä sitoutuneet välittämään rahoitusta jonkun keiretsun yrityksille.

¹⁹ Lähde: Bank of Tokyo-Mitsubishi.

Taulukko 3.

Suurimpien japanilaisten pankkien ristiinomistukset 1997

Pankki	Suurin omistajapankki, %	II suurin omistajapankki, %	III suurin omistajapankki, %	Vakuutusyhtiöiden omistusosuudet yhteensä, %
Tokyo-Mitsubishi	Mitsubishi Trust 2,20	Sumitomo Trust 1,11	-	18,55
Dai-Ichi Kangyo	LTCB 2,80	Nippon Credit Bank 1,47	Mitsui Trust 1,45	13,89
Fuji	Yasuda Trust 2,46	-	-	12,13
Sakura	Mitsui Trust 1,85	Chase Manhattan 1,42	Sumitomo Trust 1,29	12,76
Sanwa	Toyo Trust 1,52	-	-	13,05
Sumitomo	Sumitomo Trust 2,87	-	-	11,34
Asahi	Sumitomo Trust 1,11	Mitsui Trust 1,08	-	17,03
Tokai	Nippon Credit Bank 1,11	-	-	13,4
Daiwa	LTCB 1,33	Toyo Trust 1,20	-	7,75
Mitsui Trust & Banking	Sakura Bank 2,09	-	-	5,16
Mitsubishi Trust & Bnk ¹	Tokyo-Mitsubishi 4,51	Sumitomo Trust 1,70	-	5,72
Sumitomo Trust & Bnk	Sumitomo Bank 2,29	State St.. Bank & Trust 1,57	Mitsubishi Trust 1,46	4,66
Yasuda Trust & Bnk ¹	Fuji Bank 3,94	Sakura Bank 1,81	Tokyo-Mitsubishi 1,65	6,14
Toyo Trust & Bnk	Sanwa Bank 4,92	Sakura Bank 4,92	-	3,66
Nippon Trust Bank ¹	Tokyo-Mitsubishi 68,82	Mitsubishi Trust 0,70	-	4,23
Chuo Trust & Bnk	Tokai Bank 4,90	Dai-Ichi Kangyo 4,96	IBJ 4,96	6,24
IBJ	Mitsui Trust 1,67	Daiwa Bank 1,47	Sumitomo Trust 1,27	11,11
Nippon Credit Bank ¹	Dai-Ichi Kangyo 3,10	Sakura Bank 2,41	Tokyo-Mitsubishi 1,88	5,27
LTCB	Dai-Ichi Kangyo 3,69	Hokkaido Takashoku 2,48	Daiwa Bank 1,74	4,68

¹ 10 suurimman omistajan joukossa on Bank of Mitsubishi-Tokyo.

Lähde: Bloomberg

3 Pankkisektorin tila

Japanin pankkisektorin heikentynyt tila perustuu 90-luvun alun kiinteistö- ja osakehintakuplaan. Hintojen romahdus johti konkurssien lisääntymiseen sekä pankkien järjestämättömien saatavien ja luottotappioiden kasvuun. Ongelmaluottoja ei kuitenkaan poistettu eikä niiden varalle tehty riittäviä varauksia johtuen puutteellisesta kirjanpitolainsäädännöstä. Viimeisten kuuden vuoden aikana 36 rahoitusinstituutiota on joko ajautunut konkurssiin tai lopettanut toimintansa (ks. liite 1).

Japanin taloudellinen kehitys on pitkään ollut vaikeuksissa. Japanin tilanteessa pankkijärjestelmän kunnolla ja vakaudella on merkittävä rooli. Taloudellisen kehityksen hidastumisesta johtuva konkurssiuhkien kasvu on painanut osakekursseja, mikä on aiheuttanut pankeille vaikeuksia ylläpitää vakavaraisuutta. Vakavaraisuutta on pyritty parantamaan leikkaamalla luotonantoa yrityksille, jolloin luottotappioiden mahdollista kasvua on voitu rajoittaa. Lisäksi pankit ovat voineet siirtää varojaan riskittömiin kohteisiin, kuten valtionvelkapapereihin. Seurauksena on ollut yrityskonkurssien kasvu ja työttömyyden lisääntyminen. Nämä voivat edelleen laskea kysyntää ja alentaa osakekursseja.

Japanin tilanne muuttui syksyllä 1997, koska pankkisektori ei enää tukenut vaikeuksissa olevia pankkeja rintamassa vaan jokainen pankki on keskittynyt yhä enemmän oman asemansa parantamiseen. Ero menestyvien ja vaikeuksissa kamppailevien pankkien välillä on kasvanut. Julkinen sektori pyrkii ylläpitämään vakautta keskuspankin toimien ja hallituksen uudistusohjelmien kautta. Keskuspankki on tukenut pankkeja mm. lisäämällä tarvittaessa rahoitusjärjestelmän likviditeettiä lyhyimmissä maturiteeteissa. Hallitus päätti sekä taata kaikki talletukset estääkseen talletuspaon että esittää parlamentille pankkitukipakettia. Paketti sisältää mm. joukkolainan liikkeellelaskun ja toimintavaltuuksien laajentamista talletuspuolitoimen vahvistamiseksi. Japanin tilanne on ollut poliittisesti vaikea, sillä julkisten varojen käyttöön turvautumista rajoittaa kansalaisten voimakas vastustus. Ongelmia lisäävät Japanin kokonaistaloudelliset vaikeudet.

Pankkien keskinäinen lojaalisuus on murtunut, koska pankit eivät voi päästää taseitaan enää heikkenemään uudistusohjelman alkamisen alla.

Japanilaiset pankit kattavat ongelmaluottojaan tekemällä piilovaroja taseisiinsa. Nämä varaukset muodostuvat mm. pankkien omistamien listattujen arvopapereiden realisoimattomista tuotoista²⁰. Kun Nikkei-indeksi laskee, pienenevät varaukset ja pankkien vakavaraisuus heikkenee. Luottoluokituslaitos IBCA on arvioinut, että Nikkei-indeksin laskiessa alle 16 000 pisteen rajan viisi suurta pankkia menettää nämä varauksensa.²¹ Vahvimaksi IBCA arvioi Bank of Tokyo Mitsubishi, joka menettäisi varauksensa Nikkei-indeksin mennessä alle 12 500 pisteen rajan. Vuoden 1998 ensimmäisellä puoliskolla Nikkei-indeksi on liikkunut 16 000 pisteen molemmilla puolilla.²²

²⁰ Lähde: Bank of Japan.

²¹ Näitä pankkeja ovat Fuji Bank, Yasuda Trust, Long-Term Credit Bank, Nippon Credit Bank ja Daiwa Bank. Myös kaatuneen Hokkaido Takashoku Bankin lasketaan kuuluvan tähän joukkoon.

²² Lähde: Bloomberg

Vuoden 1997 lopussa japanilaiset pankit joutuivat maksamaan noin prosenttiyksikön ylimääräistä riskipremiota kansainvälisestä varainhankinnastaan verrattuna muiden maiden pankkeihin²³. Premio kasvoi nopeasti lokakuun puolivälistä lähtien. Tosin joulukuun 5. päivänä Japanin hallitus ilmoitti tallettaneensa dollarimääräisen valuuttavarantonsa japanilaisten pankkien ulkomaisiin sivukonttoreihin. Tästä syystä premio laski väliaikaisesti noin 60 peruspisteeseen. Myöhemmin joulukuussa se kuitenkin leventyi takaisin prosenttiyksikön tasolle. Premion kasvu on ollut havaittavissa vuosittain, mutta vuonna 1997 ilmiö oli kaksi kertaa voimakkaampi kuin esimerkiksi vuonna 1995. Premioiden kasvu vaikeuttaa pankkien jälleenrahoitusta kansainvälisillä markkinoilla. Vuoden 1998 alussa premio on laskenut jälleen noin 0,2 prosentin tasolle, mutta noussut jälleen myöhemmin keväällä 1998.

Japanin valtion luottoluokitukseen tilanne ei ole vielä kuitenkaan vaikuttanut, sillä Japani on edelleen rahoitusylijäämäinen maa. Lisäksi Japanin teollisuuden katsotaan edelleen olevan kilpailukykyinen nykyisestä tilanteesta huolimatta.

3.1 Pankkien tulokset 31. maaliskuuta 1998

Tilivuodella 1997, joka päättyi Japanissa 31.3.1998, 18 suurimman pankin kokonaistappio ennen veroja oli noin 4 350 miljardia jeniä (noin 168 miljardia markkaa). Edellisen tilivuoden tulos suurimpien pankkien osalta oli noin 3258 miljardia jeniä (noin 126 miljardia markkaa). Suurimpien pankkien osalta tappioiden kasvu on ollut lähes odotusten mukaista. Toteutuneet tappiot ovat muodostuneet pääosin ongelmaluottojen poiskirjauksista, joita suurimmissa pankeissa tehtiin noin 7 500 miljardin jenin (noin 289 miljardin markan) edestä.²⁴ Poiskirjausten määrää suurensi lainsäädäntöuudistus, joka kiristää ongelma- ja järjestämättömien saamisten määritelmää. Lainsäädäntöuudistus lisää ongelmaluottoja pankkien taseissa, joten poiskirjauksia pyrittiin tekemään mahdollisimman paljon.

Suurimmista pankeista 14 teki tappiollisen tuloksen tilivuonna 1997. Näistä suurimmat tappiot tekivät Tokyo-Mitsubishi sekä Sumitomo. Vain viisi pankkia pystyi parantamaan tulostaan edellisestä tilivuodesta. Myös postilaitoksen pankin "Yochon" tulos oli tilivuonna 1997 tappiollinen. Koko sektorin kannattavuus on tasaisesti laskenut 90-luvun ajan. Vuoden 1994 jälkeen pääomien tuottoasteet ovat painuneet negatiivisiksi. Tuottoasteiden taso on kuitenkin vaihdellut vuoden 1995 jälkeen, joka oli heikoin vuosi.

Vuoden 1995 jälkeen liikepankkien lainanannon kasvu on trendinomaisesti laskenut. Vuoden 1997 lopussa lainananto on tyrehtynyt kokonaan ja lainakanta on kääntynyt laskuun. Sen sijaan valtion omistamien pankkien lainanto on hiukan kasvanut samalla periodilla.

²³ Lähde: Bank of Japan.

²⁴ Lähde: Bloomberg.

Taulukko 4.

**Japanilaisten pankkien taseet ja tulokset
(maaliskuu 1998)**

Pankki	Taseen loppu summa, mrd. Y	Muutos ed. tili- vuoteen, %	Liike- toiminnan tulos, mrd. Y	Muutos ed. tili- vuoteen, %
Tokyo-Mitsubishi	81 946,2	5,2	-917,5	-1 068
Sumitomo	58 076,8	1,6	-617,4	-1 298
Dai-Ichi Kangyo	53 798,4	1,2	-154,9	56
Sanwa	52 708,4	-0,86	-413,4	-1 068
Sakura	51 650,4	-2,8	-417,2	-807
Fuji	51 088,1	-1,9	-576,3	-1 944
Tokai	31 943,6	0,3	-44,4	-203
Asahi	29 267,3	-1,8	-189,8	-876
Daiwa	16 740,7	2,7	-151,2	-3 737
Mitsubishi Trust & Bnk	18 158,0	-0,5	5,7	-92,8
Sumitomo Trust & Bnk	15 643,7	4,7	-93,5	-765,9
Mitsui Trust & Banking	12 056,3	-1,4	4,4	-11,0
Yasuda Trust & Bnk	8 199,9	-4,8	-151,3	-2 249,5
Toyo Trust & Bnk	8 154,8	-11,3	16,1	-3,0
Chuo Trust & Bnk	3 700,0	-2,9	9,1	76,8
Nippon Trust Bank	1 562,6	3,6	-200,8	-8564
IBJ	45 140,9	2,3	-357,7	3,3
Nippon Credit Bank	12 659,1	-13,6	16,4	104,7
LTCB	26 190,0	10,2	-320,0	-1 869,8

Lähde: Bloomberg, 1 Yen = 0,03965 FIM, 1 \$ = 134 Yen

3.2 Pankkien vakavaraisuus

Tilivuoden 1997 aikana suurimmat pankit paransivat vakavaraisuuttaan kirjaamalla piilovarauksin katettuja luottotappioita sekä tekemällä suuria varauksia lisätappioiden varalle. Lisäksi vakavaraisuutta on pyritty vahvistamaan rajoittamalla luotonantoa. Talletusten pysyessä ennallaan supistuva luottokanta parantaa vakavaraisuutta, kun varat sijoitetaan esimerkiksi riskittömiin valtioiden joukkolainoihin. Japanilaisten pankkien vakavaraisuus on trendinomaisesti parantunut 90-luvun aikana. Vuosien 1995 ja 1996 aikana japanilaisten pankkien vakavaraisuutta kuvaava BIS-luku pysyi lähes ennallaan noin 9,0:ssa. Tilivuoden 1997 päättyessä vakavaraisuus kuitenkin hieman vahvistui, vaikka pankkisektorin vakauden odotettiin heikkenevän²⁵. Syynä BIS-luvun suuriin vaihteluihin ovat japanilainen kirjanpitolainsäädäntö sekä pankkien piilovaraukset ja järjestämättömät luotot.

²⁵ Lähde: Bank of Japan.

Taulukko 5.

**Japanilaisten pankkien BIS-vakavaraisuus
(maaliskuu 1998)**

Pankki	BIS Ratio, 1998/3, %	BIS Ratio, 1997/9, %	BIS Ratio, 1992, %
Tokyo-Mitsubishi	8,53	8,49	8,73
Dai-Ichi Kangyo	9,08	8,94	8,53
Fuji	9,41	9,41	8,71
Sakura	9,12	9,0	8,37
Sanwa	9,6	9,32	8,81
Sumitomo	9,23	8,91	8,82
Asahi	9,38	8,98	8,90
Tokai	10,25	9,20	8,70
Daiwa	10,29	8,87	8,92
Mitsui Trust & Banking	10,40	10,33	9,01
Mitsubishi Trust & Bnk	10,35	10,9	9,19
Sumitomo Trust & Bnk	9,89	9,77	8,83
Yasuda Trust & Bnk	13,56	10,20	8,41
Toyo Trust & Bnk	10,67	10,53	8,77
Nippon Trust Bank	9,83	-5,77	9,71
Chuo Trust & Bnk	12,73	9,39	9,15
IBJ	10,08	9,13	8,71
Nippon Credit Bank	8,25	7,06	-
LTCB	10,32	10,11	9,07
Ka.	10,1	8,6	8,85

Lähde: Bloomberg

3.3 Järjestämättömät ja uudelleenjärjestelyiden alaiset luotot

Järjestämättömiä ja uudelleenjärjestelyiden alaisia luottoja kutsutaan yleisesti ongelmaluotoiksi. Vuoden 1998 alussa Japanin valtiovarainministeriö vahvisti pahimmat arviot ja ilmoitti ongelmaluottojen määräksi 76,7 biljoonaa jeniä (noin 3 000 miljardia markkaa), joka vastaa noin 13 prosenttia bruttokansantuotteesta. Kaikilla tärkeimmillä pankeilla on suuret määrät ongelmaluottoja. Tilivuoden päättyessä maaliskuussa 1998 suurimmat pankit varautuivat ja poistivat ongelmaluottoja taseistaan huomattavia määriä. Pankit pyrkivät näin parantamaan vakavaraisuuttaan ja asemaansa uudistusohjelman alkamisen alla. Uudistusohjelmaan liittyvien PCA-säädösten²⁶ astuessa voimaan ongelmaluottojen määrät nousevat laskentaperiaatteiden muuttuessa länsimaisen mallin mukaisiksi. Laskuperiaatteen muuttumisen jälkeen pankkien on jälleen sopeutettava taseitaan säilyttääkseen riittävän vakavaraisuuden. Määritelmän kiristämisen tarkoituksena olisi merkitä ongelmaluotoiksi myös luotot, joiden korkosuoritukset ovat enemmän kuin kolme kuukautta myöhässä²⁷.

²⁶ PCA – "Prompt Corrective Action"-ohjelma, ks. luku 4.3.

²⁷ Vanhan määritelmän mukaan ongelmaluottoja olivat uudelleenjärjestelyjen alaiset luotot, joiden korkomaksut ovat alle 0,5 prosentin diskonttokoron sekä järjestämättömät luotot, joiden korkomaksut olivat yli kuusi kuukautta myöhässä.

Taulukko 6.

**Suurimpien japanilaisten pankkien ongelmaluotot
(maaliskuu 1998)**

Pankki	Ongelma- luotot yhteensä, mrd. Y	Ongelma- luotot uuden määritelmän mukaan, mrd. Y	Ongelma- luottoihin varautuminen, maaliskuu -98, mrd. Y ¹
Tokyo-Mitsubishi	1 389,4	2 250,2	1 434,5
Sumitomo	1 005,2	1 469,1	1 043,8
Dai-Ichi Kangyo	1 185,5	1 471,4	752,8
Sanwa	873,4	1 287,6	950,3
Sakura	1 140,1	1 475,4	1 179,3
Fuji	1 218,4	1 692,7	980,8
Tokai	866,2	1 221,6	378,2
Asahi	703,6	994,6	485,3
Daiwa	673,3	958,2	389,9
Mitsubishi Trust & Bnk	594,9	815,3	310,1
Sumitomo Trust & Bnk	827,5	1 134,2	334,1
Mitsui Trust & Banking	671,4	857,2	333,7
Yasuda Trust & Bnk	743,5	820,7	330,3
Toyo Trust & Bnk	231,0	365,3	93,5
Chuo Trust & Bnk	227,5	285,3	102,8
Nippon Trust Bank	162,1	202,7	224,6
IBJ	1 037,4	1 569,4	633,8
Nippon Credit Bank	1 030,8	1 378,5	616,5
LTCB	1 249,1	1 731,9	140,2

¹ Sis. poistot liittyen ongelmaluottoihin ja varaukset, jotka kattavat odotettuja ongelmaluottoja sekä vakuuksien realisoimisesta aiheutuneita tappioita.

Lähde: Bloomberg, 1Yen = 0,03965 FIM, 1 \$ = 134 Yen

Japanilaisessa kirjanpidossa ongelmaluottoja katetaan lähinnä kirjanpitoon merkittävien realisoimattomien arvopaperivoitoin, luottotappiovarauksin, realisoiduin vakuuksin sekä erityisvarauksin. Virallisten tietojen mukaan ongelmaluottojen vakuudet ja niiden varalle tehdyt varaukset riittäisivät ongelmaluottojen kattamiseen, mutta varallisuusarvojen hintakehityksen sekä valuutan arvojen vaihtelujen johdosta vakuuksien arvot ja realisoimattomat arvopaperivoitot kuitenkin vaihtelevat markkinakehityksen mukaan jatkuvasti.²⁸

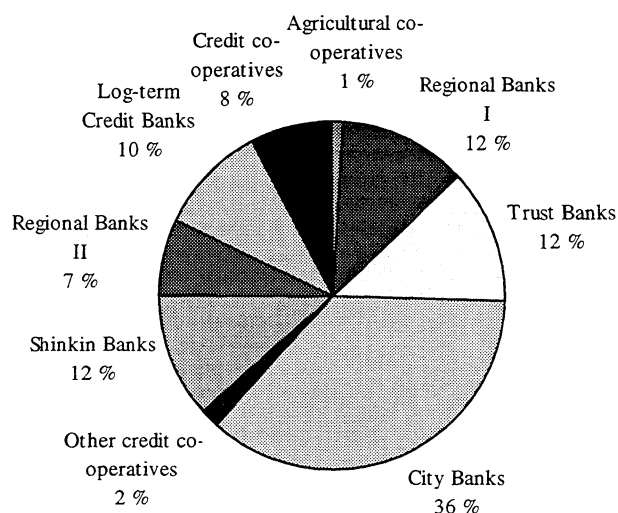
Virallisten lukujen mukaan eniten ongelmaluottoja oli maaliskuussa 1997 City Banks -ryhmän pankeilla, joilla niitä oli noin 10 biljoonaa jeniä (noin 400 miljardia markkaa). OECD:n virallisten lukujen mukaan osuus- ja säästöpankeilla (ml. Shinkin Banks -ryhmä) olisi ollut maaliskuussa 1997 ongelmaluottoja 5,65 biljoonaa jeniä (noin 220 miljardia markkaa). Regional Banks I, II -ryhmän pankeilla ongelmaluottoja olisi ollut 5,35 biljoonaa jeniä (noin 210 miljardia markkaa). Trust Banks -ryhmän pankeilla ongelmaluottoja olisi näiden lukujen valossa ollut 3,48 biljoonaa jeniä (noin 140 miljardia markkaa), ja Long-Term Credit Banks -ryhmällä 2,84 biljoonaa jeniä (noin 110 miljardia markkaa). Virallisten tietojen lisäksi kaikista pankeista voi löytyä vielä kirjaamattomia luottotappioita ja ongelmaluottoja.

²⁸ Lähde: Hayakawa 1996.

OECD:n mukaan ongelmaluotot muodostuvat pääosin rakennus-, kiinteistö- ja rahoitusalan luotoista. Nämä luotot muodostavat noin 28 prosenttia Japanin luottokannasta²⁹ ja voivat helposti muuttua ongelmaluotoiksi. Syynä tähän nähdään rakennus- ja kiinteistösektorin hintakehitys, joka on polkenut paikallaan eikä tarjoa rakentajille mahdollisuuksia kannattavaan toimintaan.

Ongelmaluottojen määrää Japanissa on myös vaikea verrata länsimaisiin, koska korkotaso maassa on poikkeuksellisen alhainen. Esimerkiksi pankkien antolainauskorkot ovat noin 2 prosenttiyksikön tasolla. Jos korkotaso lähtee nousuun, kasvaa ongelmaluottojen määrä nopeasti.

Kuvio 8. Ongelmaluottojen jakauma maaliskuussa 1997

Lähde: OECD

Maaliskuussa 1997 Credit Co-operatives-ryhmän pankeilla oli lainakannassaan noin 12 prosenttia ongelmaluottoja. Trust Banks-ryhmän pankeilla näitä luottoja oli noin 6 prosenttia ja vastaavasti Long-Term Credit Banks-ryhmän pankeilla 5 prosenttia ja City Banks-ryhmän pankeilla 4 prosenttia luottokannasta.

Luotonannon markkinaosuuksilla mitattuna City Banks-ryhmää lukuun ottamatta ryhmien markkinaosuudet ovat melko pienet (ks. kuvio 5.)

3.4 Japanilaisten pankkien kansainvälinen toiminta ja Aasian kriisin vaikutukset

Japanilaiset pankit ovat myös ilmoittaneet useista sivukonttoreiden sulkemisista Euroopan alueella. Lontoossa toimivista noin 430 ulkomaalaispankista 45 on japanilaisia.³⁰ Japanilaisten pankkien toiminta on keskittynyt valuuttakauppaan, yritys- ja kauppaluottoon sekä arvopaperinvälitykseen. Toimintojen alasarjo ei todennäköisesti ole lyhyellä

²⁹ Suomessa vastaava osuus oli noin 10 prosenttia vuonna 1996.

³⁰ Lähde: Bloomberg.

tähtäimellä erityisen voimakasta. Vaikutuksen merkitystä nostaa kuitenkin pankkien suhteellisen suuri koko verrattuna muun maailman pankkeihin. Rahoitusmarkkinoilla vetäytymisten suora vaikutus ilmenee markkinaosapuolten ja kaupanteon laskuna.

Eurooppalaisten pankkien toiminta on viime vuosina kasvanut Japanissa. Maaliskuussa 1997 siellä toimi 34 eurooppalaista pankkia, joista 12 oli saksalaisia ja 10 ranskalaisia. Vastaavasti yhdysvaltalaisia pankkeja toimi samaan aikaan Japanissa 36.

Aasian maiden valuuttojen devalvoituminen, likviditeettipula ja pörssikurssien romahdukset ovat syventäneet Aasian kriisimaiden ongelmia, jotka ovat liittyneet kehitymässä oleviin pankkisektoreihin.

Japanilaiset ovat luottaneet kehittyviä Aasian maita teollisuusmaista eniten. Japanilaisten pankkien maariskit jakautuvat suuruusjärjestyksessä Thaimaahan, Koreaan, Indonesiaan, Kiinaan, Malesiaan ja Filippiineille.

Japanilaisten pankkien saatavat ovat pääosin japanilaisyriyksiä alueelle sijoittuneiden tytäryhtiöiden velkoja.³¹ Lisäksi muutamat suurimmat japanilaiset pankit ovat pidentäneet saamistaan maksuaikojaa mm. Etelä-Koreasta auttaakseen maan taloutta kriisissä.

Japanilaisilla pankeilla on myös paljon toimintaa Hong Kongissa ja Singaporessa. Japanilaisilla pankeilla oli kesäkuussa 1997 saamia Hong Kongista ja Singaporesta yhteensä 830 miljardia markkaa.³² Näiden rahoitusmarkkinakeskusten ongelmien kasvusta syntyisi myös Japanille suuria vaikeuksia.

Lisäksi japanilaiset pankit ovat olleet aktiivisia Aasian arvopaperimarkkinoilla. Mahdollisista tappioista ei ole annettu tietoja julkisuuteen.

Taulukko 7.

Suurimpien japanilaisten pankkien luotonanto Kaakkois-Aasiaan (maaliskuu 1998)

Pankki	Luotot Kaakkois-Aasiaan, mrd. FIM
Tokyo-Mitsubishi	177
Sumitomo	72
Dai-Ichi Kangyo	65
Sanwa	86
Sakura	63
Fuji	59
Tokai	39
Asahi	19
Daiwa	13
Mitsubishi Trust & Bnk	21
Sumitomo Trust & Bnk	3
Mitsui Trust & Banking	9
Yasuda Trust & Bnk	9
Toyo Trust & Bnk	9
Chuo Trust & Bnk	2
Nippon Trust Bank	0,03
IBJ	37
Nippon Credit Bank	2
LTCB	24

Lähde: Bloomberg

³¹ Lähde: Banker December 1997.

³² Lähde: BIS.

4 Viranomaisten rakennepoliittiset toimet kriisin suhteen

1990-luvun alun kiinteistö- ja osakehintojen romahdusten jälkeen Japanin hallitukset pyrkivät tukemaan pankkeja lykkäämällä lainsäädäntöuudistuksia siten, että pankkien taseisiin jääneet ongelmaluotot eivät tulleet julkisuuteen. Lisäksi hallitukset tukivat pankkijärjestelmää vakuuttamalla, ettei yksikään suurimmista pankeista pääsisi kaatumaan. Muutos politiikassa tapahtui 90-luvun puolivälissä, kun Japanissa ryhdyttiin suunnittelemaan rahoitusmarkkinoiden uudistusohjelmaa, jonka tarkoituksena on muuttaa rahoitussektorin lainsäädäntö ja rakenne länsimaita vastaavaksi. Lisäksi Japanin hallitus on joutunut esittämään lisäohjelmia sekä muutoksia ja lykkäyksiä uudistuksiin pankkien ongelmien kärjistyttyä vuoden 1997 lopulla.

Japanin kirjanpito- ja pankkilainsäädäntöä koskeva uudistusohjelma on käynnistynyt huhtikuussa 1998 ja jatkuu vuoteen 2001 asti, jolloin rahoitusmarkkinat olisivat uudistuneet länsimaiselle tasolle.

4.1 Rakenteellinen uudistusohjelma “Big Bang” ja lainsäädäntöuudistukset

Vuonna 1996 pääministeri Hashimoto esitti suunnitelman rahoitusmarkkinoiden uudistamiseksi. Uudistusohjelmaa perusteltiin ongelmaluottojen kasaantumisella pankkeihin, Tokion aseman heikkenemisellä rahoituskeskuksena, kokonaistaloudellisen kasvun hidastumisella ja uuden rahoitusarkkitehtuurin tarpeella väestön ikääntyessä.

Uudistusohjelman tavoitteena on palauttaa Japanille sen asema kansainvälisillä rahoitusmarkkinoilla, parantaa japanilaisten rahoituslaitosten kansainvälistä kilpailukykyä, parantaa jenin arvostusta kansainvälisenä kauppavaluuttana, parantaa pääomien liikkuvuutta Japanin ja muiden valtioiden välillä, parantaa rahoitusmarkkinoiden tehokkuutta ja läpinäkyvyyttä sekä parantaa sijoittajien tuottomahdollisuuksia kehittämällä sijoituskohteiden valikoimaa.³³

Japanin valtiovarainministeri on jakanut uudistukset viiteen eri ryhmään: sijoituskohteita- ja valikoimaa laajentavat, kilpailua ja palvelujen laatua kohottavat, järjestelmien toimivuutta parantavat, tehokkuutta parantavat sekä vakautta lisäävät uudistukset.³³ Lopullisena tavoitteena on kehittää Japanin rahoitusmarkkinoiden toiminta ja lainsäädäntö vastaamaan länsimaista tasoa

Koska japanilaisten rahoitusmarkkinoiden sääntely on ollut laajaa ja sen uudistuksia on lykätty, sisältää lainsäädännön muuttaminen laajan joukon uudistuksia. Nämä uudistukset koskevat lähes kaikkia rahoitusmarkkinoiden osa-alueita. Lainsäädännön tärkeimmät uudistukset voidaan jakaa seuraaviin ryhmiin:

- 1) *Valvontaelin hallituksen alaisuuteen.* Uuden valvontaelimen tarkoituksena on korvata valtiovarainministeriön alaisuudessa toimiva pankkisektorin valvontaosasto, jonka resurssit eivät ole riittäneet valvonnan tehokkaaseen suorittamiseen. Rahoitustarkastus toimii yhteistyössä Japanin valtiovarainministeriön, keskuspankin ja talletussuojalaitos DIC:n kanssa. Uusi rahoitustarkastusviranomainen perustettiin kesäkuussa 1998.

³³ Lähde: Hall 1998.

- 2) *Suurten valuuttatransaktioiden etukäteisraportoinnin poisto.* Etukäteisraportoinnin poistolla pyritään helpottamaan valuuttakauppaa sekä parantamaan ulkomaalaisten pääsyä Japanin valuuttamarkkinoille. Uudistus astui voimaan huhtikuun alussa 1998.
- 3) *Kirjanpitolainsäädännön uudistaminen kansainvälisten normien mukaiseksi.* Lainsäädäntöuudistuksella pyritään parantamaan rahoitusjärjestelmän ja japanilaisyriyten läpinäkyvyyttä, jotta luottamus markkinoiden toimivuuteen kasvaisi. Uudistukset jakautuvat useisiin osa-alueisiin. Kirjanpitolainsäädännössä pyritään siirtymään konsolidoituun raportointiin, parantamaan rahoitusinstrumenttien kirjanpitoikäytäntöjä sekä parantamaan vakavaraisuussäännöksiä. Lainsäädäntöuudistus, joka prantaa vakavaraisuuslaskentaa ja kiristää ongelmaluottojen määritelmän länsimaiselle tasolle astui voimaan huhtikuun alussa 1998.
- 4) *Arvopaperikaupan verotuksen keventäminen.* Verotuksen keventämisellä pyritään parantamaan Japanin rahoitusmarkkinoiden likviditeettiä ja kilpailukykyä verrattuna muihin Aasian rahoitusmarkkinakeskuksiin. Osittaiset kevennykset astuivat voimaan huhtikuun alussa 1998.
- 5) *Lainsäädäntöuudistus, joka vapauttaa kilpailun rahoitusmarkkinoilla säilyttäen samalla riittävän sijoittajien suojelun.* Uudistuksella pyritään vapauttamaan kilpailua ja luopumaan sijoittajien liiallisesta suojelusta, joka on rajoittanut rahoitusmarkkinoiden kehittymistä. Sijoittajien suojaa pyritään ylläpitämään perustamalla erityinen sijoittajansuojarahasto ja selkeyttämällä konkurssilainsäädäntöä. Rajoitettuun talletussuojaan siirtymisestä vuoteen 2001 mennessä on jo päätetty erikseen. Valuuttakaupan transaktiot vapautettiin huhtikuun alussa 1998.
- 6) *Pankkien holding-yhtiöiden ja johdannaisten käytön vapauttaminen.* Uudistuksella pyritään tarjoamaan rahoituslaitoksille mahdollisuus yhdistyä ja kehittää toimintaansa tehokkaammaksi. Lisäksi laajempi johdannaisten käyttö parantaa markkinoiden toimivuutta. Laki, joka sallii holding-yhtiöiden perustamisen astui voimaan maaliskuussa 1997. Osakejohdannaisten käyttö aloitettiin Tokion ja Osakan pörseissä heinäkuussa 1998. Vuoden 1998 aikana pyritään aloittamaan myös OTC arvopapereihin pohjautuvien johdannaisten käyttö.
- 7) *Pankkisektorin alalle tulon esteiden poistaminen.* Alalle tulon esteiden poistamisella pyritään parantamaan alan kilpailua ja tehostaa sen toimintaa. Alalle tulon esteitä ovat mm. rajoitetut lisenssit ja toimintaluvat. Ulkomaisten pankkien toimintamahdollisuuksia on laajennettu Japanissa. Lisäksi linsensoinnista pyritään siirtymään yritysten rekisteröintiin ja suuremmat toimialaliikummat mm. pankki- ja vakuutusyhtiöiden välillä sallittaneen.
- 8) *Komissiohinnoittelun rajoitteiden poisto.* Komissiohinnoittelun rajoitteiden poisto parantaa kilpailua arvopaperikaupassa.³⁴ Komissiohinnoittelun rajoitteet poistettiin osittain huhtikuun alussa 1998. Vuoden 1999 loppuun mennessä rajoitteet poistetaan myös pieniltä transaktioilta.

Lisäksi uudistusohjelman puitteissa pyritään parantamaan sijoitusrahastojen toimintamahdollisuuksia, laajentamaan ja kehittämään Over-The-Counter-markkinoiden toimintatapoja ja instrumenttivalikoimaa, parantamaan arvopaperien liikkeelle lasku mahdollisuuksia vapauttamalla kilpailua ja kehittämällä rekisteröitymis- ja kaupankäyntijärjestelmiä sekä sallimaan institutionaalisten sijoittajien laajempi toiminta kaikilla markkinoiden osa-alueilla. Myös arvopaperien selvitystoimintoja pyritään kehittämään selkeyttämällä lainsäädäntöä.

³⁴ Lähde: OECD.

Lähtökohtaisesti uudistusohjelmassa on kysymys samankaltaisesta rahoitusmarkkinoiden vapauttamisesta kuin länsimaissa 80-luvun aikana. Suhteessa aikaisempaan rahoitussektorin lainsäädäntöön Japanissa uudistusohjelmaa voidaan pitää laajana.

4.2 PCA – “Prompt Corrective Action”-ohjelma

Uudistusohjelmaan liittyen Japanissa on myös toteutettu keväällä 1998 “Prompt Corrective Action” (PCA), jonka myötä pankkien tavoitteena on pyrkiä ylläpitämään BIS:n määrittelemää 8 prosentin vakavaraisuutta. Lisäksi pankkien edellytetään jakavan lainasalkkunsu viiteen eri riskiryhmään, jotka ovat julkisia ja valvottavissa. Riskiryhmät jakautuvat terveisiin varoihin, luottoihin, jotka saattavat muuttua järjestämättömiksi luotoiksi, luottoihin, jotka suurella todennäköisyydellä muuttuvat järjestämättömiksi luotoiksi, järjestämättömiin luottoihin sekä luottotappioihin. Jos pankki ei pysty täyttämään näitä vaatimuksia se voidaan PCA:n puitteissa pakottaa ongelmat ratkaiseviin toimiin tai talletussuojainstituution ohjaukseen. Kriisin kärjistyessä PCA-ohjelman toimeenpanoa kotimaassa toimivien instituutioiden osalta on kuitenkin lykätty vuodella.

PCA-ohjelma on lainattu Yhdysvalloista, jossa sitä käytetään edistämään vakaata johtamista ja varmistamaan, että ongelmat talletuslaitoksissa hoidetaan asianmukaisella tavalla. Japanilaisten suunnittelema muunnos toimii kahdella tasolla. Kansainvälisillä rahoitusmarkkinoilla toimivat pankit joutuvat noudattamaan BIS vakavaraisuussuosituksen mukaisia rajoja, mutta kansallisella tasolla toimivilla pankeilla vakavaraisuusvaatimukset ovat pienemmät. Jos pankin omat pääomat ovat kadonneet eli vakavaraisuus alittaa 0 %, viranomaiset joutuvat keskeyttämään talletuslaitoksen toiminnan.³⁵

Taulukko 8. Japanin “Prompt Corrective Action” -ohjelma

Toimenpideluokka	Vaadittava vakavaraisuus		Toimenpiteet
	BIS-standardi	kansallinen standardi	
1	alle 8 %	alle 4 %	Johdon esitettävä ja toimeenpantava suunnitelma tilanteen korjaamiseksi
2	alle 4 %	alle 2 %	esitettävä tai toteutettava rajoitukset, jotka sisältävät: - suunnitelma pääoman lisäämiseksi - rajoitus taseen loppusumman kasvattamiselle tai määräys loppusumman alentamiseksi - kielto siirtyä uusille liiketoiminta-alueille - liiketoimintojen supistaminen - kielto avata uusia toimipisteitä ja nykyisten toimipisteiden vähentäminen - tytäryhtiöiden ja ulkomaisten konttoreiden toiminnan supistaminen - rajoitus tai kielto jakaa osinkoja - rajoitus jakaa johdolle lisäetuuksia (bonukset, optiot) - rajoitus tai kielto ottaa vastaan korkeakorkoisia talletuksia
3	alle 0 %	alle 0 %	Yleensä esitetään toiminnan tai sen osan lakkauttamista

Lähde: Japanin valtiovarainministeriö, 1996.

³⁵ Lähde: Japanin valtiovarainministeriö.

Lisäksi Japanissa on tehty lukuisia pienempiä lainsäädäntöuudistuksia ja annettu toimintamääräyksiä, jotka sitovat vain tiettyjä rahoitusmarkkinoiden osa-alueita. Uudistusohjelman tarkoituksena on vähentää lainsäädännön hajanaisuutta ja erillis-määräysten määrää.

Lisälainsäädännön mukaan pankit voivat mm. uudelleenarvostaa kiinteistöomai-suuttaan ja asettaa uudelleenarvostusvarauksia. Varaukset lasketaan Tier 2 pääomak-si ja parantavat näin osaltaan pankkien vakavaraisuutta. Lisäksi Japanin valtiovarain-ministeri suunnittelee uutta ohjeistusta koskien pankkien vakavaraisuusvaatimuksiin sisältyviä tase-eriä.

4.3 Tukipaketit

Pankkitukiehdotus julkaistiin osana Japanin hallituksen kolmatta elvytyspakettia vuoden 1997 lopussa. Elvytyspaketti sisältää pankkituen ohella mm. verohelpotuksia 850 miljardin jenin edestä (noin 33 miljardia markkaa). Talouspoliittinen paketti hyväksyttiin Japanin parlamentissa vuoden 1998 alussa.

- Parlamentti hyväksyi 10 biljoonan jenin (417 miljardin markan) nostamisen joukkolainamarkkinoilta talletussuojalaitoksen (DIC) omien pääomien vahvistamiseksi. Joukkolainan takaisinmaksu rahoitetaan myymällä valtion omistuksia Japan Tobacco Inc. ja Nippon Telegraph & Telephone Corp. -yrityksissä.
- Talletussuojalaitokselle ehdotettiin annettavaksi valtuutus nostaa rahoitusta omiin nimiinsä. Lisäksi DIC:lle esitetään mahdollisuutta kasvattaa keskuspankista nostettavien luottojen ylärajaa nykyisestä 2 biljoonasta 10 biljoonaan jeniin. Näin turvattiin järjestelmän vakaus ennen joukkolainan hyväksymistä parlamentissa.
- Asiakkaita pyritään suojelemaan myös vakuutusyhtiöiden ja arvopaperinvälitys-liikkeiden konkurssilta perustamalla rahasto konkurssien varalle.
- Pienyritysten rahoituksen varmistamiseksi parlamentti päätti varata 12 biljoonaa jeniä erikoisluottoihin, joilla rahoitettaisiin pienyritysten toimintaa. Pankit ovat odotetusti leikanneet luotonantoon pienyrityksille, koska ongelmaluottojen määritelmää on kiristetty.
- Lisäksi uudistusohjelmalla pyritään keventämään rahoitusmarkkinoiden verotusta. Arvopaperikaupan leimaveroa (transfer tax) esitettiin alennettavaksi nykyisestä 0,21 prosentista 0,1 prosenttiin. Ongelmaluottojen arvopaperistamisesta esitettiin hyväksyttäväksi verohelpotuksia.

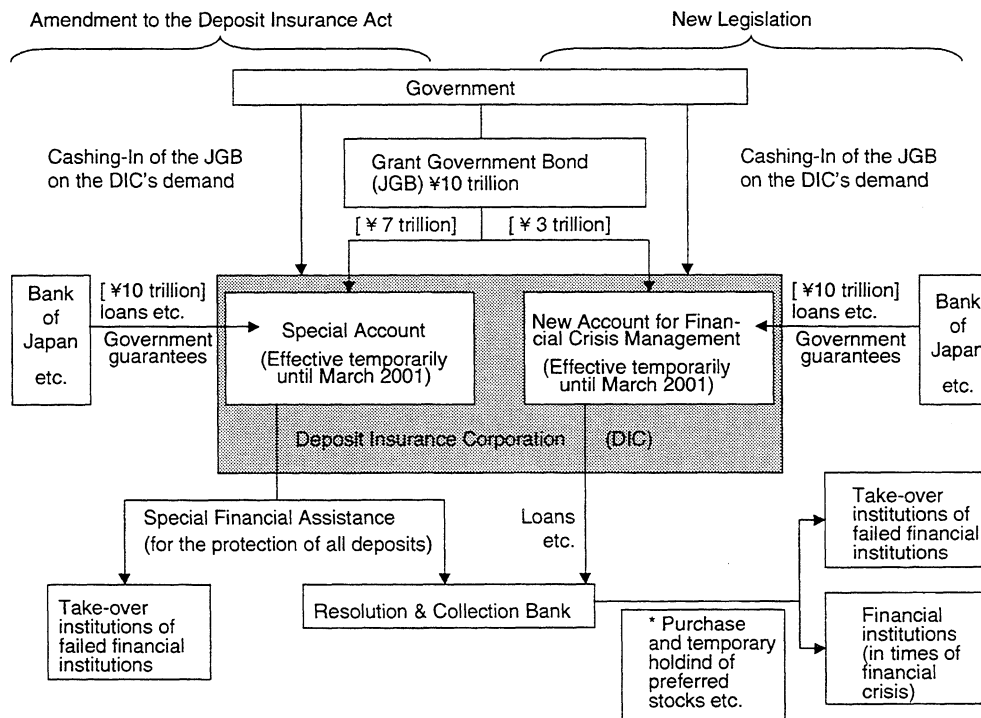
Alkuperäisen pankkitukiehdotuksen lisäksi parlamentti on hyväksynyt pankkituki-ohjelman laajennuksen, jonka mukaan talletussuojainstituutiolle (DIC) suunnattaisiin yhteensä 30 biljoonan jenin paketti (noin 1 200 miljardin markan), joka vastaa noin 5 prosenttia bruttokansantuotteesta. Varat olisi tarkoitus käyttää rahoituslaitoksien omien pääomien parantamiseen ja suojaamaan tallettajien varoja.

- Varoista 17 biljoonaa jeniä on tarkoitus kanavoida DIC:n kautta etuoikeutettujen osakkeiden ja pääomallainojen hankkimiseen rahoituslaitoksista, jotka yhdistävät toimintoihinsa kaatuneiden instituutioiden toiminnot. Näistä 17 biljoonasta 10 biljoonaa muodostuisi Bank of Japanin DIC:lle myöntämistä luotoista ja 7 biljoonaa jeniä rahoitettaisiin laskemalla liikkeelle valtion jo aiemmin mainittu joukkolaina.

- Jäljelle jäävät 13 biljoonaa on tarkoitus kanavoida terveiden rahoitusinstituutioiden vakauden parantamiseen ja ylläpitämiseen pankkikriisissä. Näistä varoista 10 biljoonaa jeniä muodostuisi Bank of Japanin DIC:lle myöntämistä luotoista ja 3 biljoonaa jeniä liikkeelle laskettavasta Japanin valtion e.m. joukkolainasta.³⁶

Kuvio 9.

Vuoden 1998 alun pankkitukipaketin rakenne

* toteutus vasta valvojen hyväksymisen jälkeen.

- Special Account:in tarkoituksena on taata talletukset, jotka ylittävät 10 milj. jeniä.

- Lisäksi DIC:llä on Ordinary Account, jonka tarkoituksena on taata alle 10 milj. jenin talletukset.

Lähde: Japanin valtiovarainministeriö

Pankkitukea oli vuoden 1998 puoliväliin mennessä nostettu noin 1,8 biljoonaa jeniä. Pankkitukea hakivat kaikki tukeen oikeutetut suuret pankit.

4.4 Siltapankki-järjestelmä

Kesäkuun 23. päivänä Japanin hallituspuolue LDP esitti uusimman pankkikriisisuunnitelmansa. Suunnitelma sisältää ongelmaluottojen järjestelmällistä käsittelyä, instituutioiden uudelleenjärjestelyitä, läpinäkyvyyden parantamista ja Japanin rahoitustarkastuksen vahvistamista koskevia linjauksia. Suunnitelma viedään parlamentin hyväksyttäväksi heinäkuun lopulla ja sen toivotaan olevan toiminnassa jo syyskuussa 1998.

³⁶ Lähde: Bloomberg.

Ongelmaluottojen käsittelyä helpotetaan mm. luomalla jälkimarkkinat näille luotoille. Läpinäkyvyyttä ja kesäkuussa perustettua rahoitustarkastusta vahvistetaan "Big Bangin" suuntaviivojen mukaan.

Pääosa suunnitelmasta liittyy kuitenkin instituutioiden uudelleenjärjestelyihin. Suunnitelmassa ehdotetaan perustettavaksi valtion omistama uusi siltapankki-järjestelmä. Suunnitelman ensimmäisessä vaiheessa Japanin rahoitustarkastus tarkastaa pankin. Jos pankin todetaan olevan vararikossa, sille asetetaan rahoitustarkastuksen toimesta virkamiesjohto, joka toteuttaa uudelleenjärjestelyt. Toisessa vaiheessa siltapankkeihin siirrettäisiin vararikossa olevista pankeista niiden terveet osat. Huonot luotot sen sijaan siirrettäisiin roskapankki RCB: hen (Resolution and Collection Bank). Siltapankit toimisivat talletusuojalaitos DIC:n omistaman holding-yhtiön alaisuudessa (Heisei Financial Revitalisation Corp). Siltapankkien tarkoituksena olisi ylläpitää luototusta terveille luotonhakijoille sekä suojata tallettajien varoja. DIC:lle ehdotetaan ohjattavaksi 13 triljoonaa jeniä lisärahoitusta siltapankkiohjelmaan.³⁷

4.5 Viranomaisten muut toimenpiteet

Loppuvuodesta 1997 Japanin keskuspankki tuki pankkeja lisäämällä rahoitusjärjestelmään tuntuvasti likviditeettiä. Likviditeettiä tarjottiin päivittäisten rahamarkkinaoperaatioiden kautta. Näin pyrittiin stabiloimaan lyhyet korot ja estämään japanilaisia pankkeja uhannut likviditeetikriisi kotimaassa. Joulukuun 5. päivään mennessä operaatioihin oli noin kahden viikon aikana käytetty 16,1 biljoonaa jeniä (noin 620 miljardia markkaa). Myöhemmin joulukuussa keskuspankki pystyi vähentämään ylimääräistä likviditeettiä Japanin rahoitusjärjestelmästä. Japanin keskuspankki on myös ryhtynyt tarjoamaan lyhyitä kolmen kuukauden luottoja erittäin alhaiseen hintaan (0,3 % p.a.) valtion liikkeelle laskemia arvopapereita vastaan. Kun Japanin valtio voi kolmen kuukauden maturiteetissa nostaa rahoitusta markkinoilta noin 0,4 prosentin korkotasolla, on kysymyksessä pankkien piilosubventio. Lisäksi Japanin hallitus on ilmoittanut takaavansa niin kotimaiset kuin valuuttatalletuksetkin.

Japanin parlamentin alahuone on myös hyväksynyt lain, joka mahdollistaa Japanin talletusvakuutuslaitoksen (DIC) laajemman toiminnan tallettajien varojen turvaamiseksi vuoteen 2001 asti. Aikaisemmin DIC:n toimintaperiaatteena oli konkurssiin menneiden pankkien tallettajien varoista vastaaminen. Nyt toimenkuvaa on laajennettu siten, että Japanin valtiovarainministeriö voi päättää ketkä voivat hakea tukea DIC:stä. Lisäksi Japanin hallitus on esittänyt DIC:lle valtuuksia tutkia konkurssiin menneiden pankkien rahoitusasemaa.

Japanin valtiovarainministeriö on myös lykännyt vuodella rangaistuksia, jotka kohdistuvat pankkeihin, jos ne eivät kykene ylläpitämään 4 prosentin minimivakavaraisuutta. Tämä on selvä merkki uudistuksien lykkäämisestä, joka johtuu pankkien tilanteen heikkenemisestä.

³⁷ Lähde: Salomon Smith Barney.

5 Johtopäätökset ja arvioita vaikutuksista länsimaisille pankeille

Rakenteeltaan Japanin rahoitusmarkkinat ovat pankkikeskeiset. Arvopaperimarkkinoiden rakenne poikkeaa länsimaisesta lainsäädäntönsä ja selvitystoimintojensa puolesta. Rahoitusmarkkinat ovat nopeasti kansainvälistyneet, mutta nojaavat vielä vahvasti perinteisiin. Pankkisektorin suojelua on vähennetty ja rahoitusmarkkinoita on kehitetty viime vuosina lainsäädäntöä uudistamalla. Suurimmat uudistukset on määrä toteuttaa huhtikuussa 1998 alkaneen "Big Bang"-uudistusohjelman aikana. Uudistusohjelma päättyy vuoteen 2001 mennessä.

Pankkisektorin tila on heikentynyt tasaisesti koko 1990-luvun ajan. Viimeiset kaksi vuotta sektorin tulos on ollut tappiollinen. Pankit ovat pyrkineet parantamaan tilannettaan mm. luotonantoa vähentämällä, jolloin mm. talletuksista saadut varat on voitu ohjata paremmin tuottaviin kohteisiin. Pankkisektorin huono kunto perustuu tappioihin valuutta- ja arvopaperimarkkinoilla sekä taseessa oleviin ongelmaluottoihin ja luottotappioihin. Järjestämättömät ja uudelleenjärjestelyjen alaiset luotot ovat syntyneet pääosin rakennus-, kiinteistö- ja rahoitusosalta. Japanin valtiovarainministeriö on vahvistanut ongelmaluottojen määräksi 76,7 biljoonaa jeniä (noin 3000 miljardia markkaa), joka vastaa noin 13 prosenttia maan bruttokansantuotteesta. Eniten ongelmaluottoja on City Banks -ryhmän pankeilla.

Japanilaisilla pankeilla on varsin suuri rooli kansainvälisessä rahoitusjärjestelmässä ja Kaakkois-Aasian maiden kriisien odotetaan heikentävän japanilaispankkien tilannetta.

Rahoituksen tyrehtyminen japanilaisista pankeista heijastuisi kaikkien kansainvälisten pankkien ja yritysten rahoitukseen. Japanilaisten pankkien vaikeudet voivat levitä eurooppalaisiin ja suomalaisiin pankeihin arvopaperi- ja luottomarkkinoiden sekä yrityskonkurssien kautta.

Välittymismekanismit riippuvat kriisin luonteesta Japanissa. Institutionaalisesta näkökulmasta välittyminen riippuu siitä onko kysymyksessä vakavaraisuus- vai maksuvalmiuskriisi.

Mikäli japanilaiset pankit haluavat parantaa vakavaraisuuttaan, on todennäköistä, että pankit siirtyvät mahdollisimman riskittömiin arvopapereihin, joiden paino on BIS:in vakavaraisuuslaskennassa pienempi kuin riskillisimpien arvopapereiden. Toisaalta japanilaispankkien on siirryttävä pois ei-OECD-maiden arvopapereista, osakkeista ja yritysarvopapereista sillä seurauksella, että ei-OECD-maiden korot voivat nousta ja muiden yritysarvopapereiden hintakehitys voi heiketä.³⁸

Jos kysymyksessä on japanilaisten pankkien maksuvalmiuskriisi, pankit myyvät ensimmäiseksi likvidejä OECD-maiden arvopapereita. Tästä johtuen likviditeetikriisi voi johtaa korkojen nousuun ja yritysarvopapereiden hintakehityksen heikkenemiseen myös OECD-maissa ellei Japanin keskuspankki tarjoa riittävästi likviditeettiä.

Japanilaiset pankit ovat myös toimineet aktiivisesti rahoittajina kansainvälisillä luottomarkkinoilla. Eurooppalaiset ja suomalaiset yritykset ovat viime vuosina hankkineet rahoitusta myös japanilaisilta pankeilta ja rahoituskanavan katkeaminen pakottaa yritykset etsimään muita vaihtoehtoja. Lisäksi eurooppalaiset pankit ovat myös rahoittaneet japanilaisia yrityksiä. Jos yrityksiä kaatuu luottorahoituksen tyrehtymisestä aiheutuneisiin lisäkustannuksiin, syntyy luottotappioita myös muille pankeille.³⁹

³⁸ Ilmiötä kutsutaan myös nimellä "Flight to quality".

³⁹ Japanilaisia yrityksiä mm. Takashoku-elintarviketukku on kaatunut nimenomaan luottorahoituksen katkeamiseen.

Lähteet

- Bank of International Settlements: **Annual Report**, 1997.
- Bank of Japan: **Quarterly Bulletin**, November 1997.
- Bank of Japan: **Monthly Reports on Recent Economic and Financial Development**, 1998.
- Bank of Tokyo-Mitsubishi: **A Historical Overview of the Japanese Financial Crises**, January 1998.
- Banker: **Japan's Banks in a Whirl, Feeling Exposed to Asian Troubles**, December 1997, January 1998.
- Bloomberg: **Uutisotsikot Japanin pankkikriisistä**
- Credit Suisse: Japan: **Weekly Economic Report**. 8th December 1997.
- Daiwa Bank: **Yen Weekly**, March 20, 1998.
- The Economist: **Reality Hits Japan**. 28th October 1997.
- Federation of Bankers Association of Japan: **Japanese Banks 1997**.
- Financial Times: **Useita artikkeleita**.
- Hall, Maximilian: **Financial reform in Japan: "Japan's Big Bang"**. Longborough University Reserach Paper No 119/98.
- Hayakawa, Shigenobu: **Japanese Financial Markets**. Gresham Books 1996. Woodhead Publishing, England
- IBCA: **Luottoluokitustiedotteet ja muut raportit koskien Japania**.
- Japanin valtiovarainministeriö: **Tiedonannot uudistusohjelmasta**, 1998.
- Moody's: **Banking System Outlook**: Japan. March 1997.
- Moody's: **The Impact of Market Turmoil in Southeast Asia and Korea on Japanese Banks and Other Asian Financial Institutions**. November 1997.
- OECD: **Japan 1997**.
- Salomon Smith Barney: **International Market Roundup**, December 1997 issues.
- Takeda Masahiko & Turner Philip: **The Liberalisation of Japan's Financial Markets: Some Major Themes**. BIS Economic Papers No. 34, November 1992.

Huhtikuu, 1992 Toho Sogo Bank kaatui. Toiminnot yhdistettiin Iyo Bankiin.
Lokakuu, 1992 Toyo Shinkin Bank kaatui. Toiminnot yhdistettiin Sanwa Bankiin
Lokakuu, 1993 Kamaishi Shinkin Bank kaatui. Kaikki toiminnot siirrettiin Iwate Bankiin.
Marraskuu, 1993 Osaka Fumin Credit Co-operative kaatui. Toiminnot yhdistettiin Osaka Koyo Credit Corporationin toimintoihin.
Joulukuu, 1994 Tokyo Kyowa Credit Union ja Anzen Credit Union kaatuivat. Toiminnot siirtyivät uudelle, julkisen vallan tukemalle, Tokyo Kyodou Bankille.
Maaliskuu, 1995 Gifu Shogin Credit corporation kaatui. Toiminnot yhdistettiin Kansai Kogin Credit Co-operativen toimintojen kanssa.
Joulukuu, 1994 Tokyo Kyowa Credit Union ja Anzen Credit Union kaatuivat. Toiminnot siirtyivät uudelle, julkisen vallan tukemalle, Tokyo Kyodou Bankille.
Heinäkuu, 1995 Cosmo Credit Corp. kaatui. Toiminnot siirtyivät Tokyo Kyodou Bankiin.
Heinäkuu, 1995 Yuai Credit Co-operative kaatui. Kanagawa Pref. Labor Bank osti Yuain toiminnot.
Elokuu, 1995 Kizu Credit Union kaatui. Resolution and Collection Bank, joka luotiin entisestä Tokyo Kyodou Bankista, sai jäljellejääneet toiminnot.
Elokuu, 1995 Hyogo Bank, joka kuului Regional Banks -ryhmään, kaatui. Toiminnot siirtyivät Midori Bankille.
Joulukuu, 1995 Osaka Credit Union kaatui. Toiminnot siirtyivät Tokai Bankille.
Maaliskuu, 1996 Taiheiyo Bank, Regional Banks II -ryhmän pankki kaatui. Wakashio bank luotiin jatkamaan sen toimintoja.
Elokuu, 1996 Fukui Dai-Ichi Credit Co-operative kaatui. Toiminnot siirrettiin Fukui Bankiin.
Lokakuu, 1996 (22.10) Nichei Finance kaatui. Pääomistajat ja -rahoittajat olivat Dai-Ichi Kangyo Bank, Asahi bank ja Bank of Yokohama.
Marraskuu, 1996 Hanwa Bank, joka kuului Regional Banks -ryhmään, ajautui konkurssiin. Toiminnot siirrettiin Kii Yokin Kanri Bankiin.
Marraskuu, 1996 Sanyo and Kenmin Yamato Credit Co-operativekaatui. Toiminnot osti Tanyo Crwedit Co-operative.
Huhtikuu, 1997 Nissan Mutual Life Insurance Co. määrättiin lopettamaan toimintonsa. Voimassaolevat sopimukset siirrettiin Aoba Life Insurance Co.:yyn.
Huhtikuu, 1997 Sanpuku Credit Co-operative kaatui. Toiminnot ja varat siirrettiin talletussuojalaitos DIC:iin.
Toukokuu, 1997 Ogawa Securities Co. haki itsensä vapaaehtoisesti konkurssiin.
Lokakuu, 1997 Kyoto Kyoei Bank, joka kuului Regional Banks -ryhmään, kaatui. Toiminnot siirrettiin Kofuku Bankiin, joka kuuluu myös Regional Banks -ryhmään..
Marraskuu, 1997 (3.11) Sanyo Securities Co. ajautui konkurssiin.
Marraskuu, 1997 (17.11) Hokkaido Takushoku Bankin toiminnot siirretään toiseen Regional Banks -ryhmän pankkiin North Pacific Bankiin. Hokkaido Takashoku Bank kuului maan 20 suurimman pankin joukkoon.
Marraskuu, 1997 (24.11) Yamaichi Securites Co. oli Japanin neljänneksi suurin arvopaperinvälitysliike, joka ajautui konkurssiin sadannen toimintavuotensa jälkeen.
Marraskuu, 1997 (26.11) Tokuyo City Bank, joka oli pieni regional Banks -ryhmän pankki, ajautui konkurssiin. Pankin toiminnot siirretään Sendai Bankiin, 77 Bankiin ja paikallisiin rahoituslaitoksiin.
Joulukuu, 1997 (23.12) Maruso Securities, joka oli keskikokoinen arvopaperinvälitysliike ajautui konkurssiin luottorahoituksen katkettua.

⁴⁰ Lähteet: Reuters, Financial Times ja Moody's. Vuonna 1997 kaatuneita Hokkaido Takashoku Bank:ia, Nissan Mutual Life vakkautusyhtiötä ja Yamaichi Securities sekä Sanyo Securities arvopaperinvälitysliikeitä lukuun ottamatta konkurssiin menneet instiutiot ovat olleet pieniä tai keskisuuria eivätkä ole kaatuessaan aiheuttaneet suurta uhkaa rahoitussektorin vakaudelle Japanissa.

SUOMEN PANKIN KESKUSTELUALOITTEITA

ISSN 0785-3572

- 1/98 Sinimaaria Ranki **Monetary Policy in a Bipolar International Monetary System.** 1998. 46 s. ISBN 951-686-566-6. (TU)
- 2/98 David G. Mayes **Evolving Voluntary Rules for the Operation of the European Central Bank.** 1998. 32 s. ISBN 951-686-567-4. (TU)
- 3/98 Helvi Kinnunen **The Sources of Output Shocks in Finland and other EU Countries.** 1998. 21 s. ISBN 951-686-568-2. (KT)
- 4/98 Jukka Pirttilä **Earmarking of Environmental Taxes: Efficient, After All.** 1998. 32 s. ISBN 951-686-569-0. (ST)
- 5/98 Juhana Hukkinen – Matti Virén **How to Evaluate the Forecasting Performance of a Macroeconomic Model.** 1998. 25 s. ISBN 951-686-570-4. (KT)
- 6/98 Chris-Marie Rasi – Jan-Markus Viikari **The Time-Varying NAIRU and Potential Output in Finland.** 1998. 27 s. ISBN 951-686-571-2. (KT)
- 7/98 Tuomas Välimäki **The Overnight Rate of Interest under Average Reserve Requirements. Some Theoretical Aspects and the Finnish Experience.** 1998. 37 s. ISBN 951-686-572-0. (RP)
- 8/98 Jukka Vesala **Technological Transformation and Nonbank Competition in a Model of Retail Banking Oligopoly.** 1998. 57 s. ISBN 951-686-574-7. (TU)
- 9/98 Harry Leinonen **Maksuliikkeen katteensiirtojärjestelmät: likviditeettitarpeet, vastapuoliriskit ja vakuuskäytännöt.** 1998. 39 s. ISBN 951-686-576-3. (RM)
- 10/98 Alpo Willman – Mika Kortelainen – Hanna-Leena Männistö – Mika Tujula **The BOF5 Macroeconomic Model of Finland, Structure and Equations.** 1998. 167 s. ISBN 951-686-578-X. (KT, TU)
- 11/98 Juha Kasanen **Pörssiyhtiöiden sisäpiirin osakekauppa ja -omistus Suomessa.** 1998. 39 s. ISBN 951-686-579-8. (TU)
- 12/98 Bharat Barot – Kari Takala **House Prices and Inflation: A Cointegration Analysis for Finland and Sweden.** 1998. 40 s. ISBN 951-686-582-8. (KT)
- 13/98 Jouko Vilmunen **Macroeconomic Effects of Looming Policy Shifts: Non-falsified Expectations and Peso Problems.** 1998. 45 s. ISBN 951-686-583-6. (TU)
- 14/98 Olli Castrén **Monetary Policy Delegation, Labour Market Structure and Fiscal-Monetary Policy Coordination.** 1998. 30 s. ISBN 951-686-584-4. (RP)
- 15/98 Enrigue Alberola – Timo Tyrväinen **Is There Scope for Inflation Differentials in EMU? An Empirical Evaluation of the Balassa-Samuelsen Model in EMU Countries.** 1998. 44 s. ISBN 951-686-585-2. (KT)
- 16/98 Harry Leinonen **Interbank funds transfer systems: liquidity needs, counterparty risks and collateral.** 1998. 38 s. ISBN 951-686-586-0. (RM)
- 17/98 Atso Andersen **Japanin rahoitusmarkkinoiden rakenne ja pankkikriisi.** 1998. 33 s. ISBN 951-686-587-9. (RM)